

Hadj (pelgrimstocht)

door **R. Hendriks**

Inleiding

Hieronder een dagboekachtig verslag van m'n Hadj reis in 1999. Het is geen gids, daar zijn andere boekjes voor en ook niet al m'n gedachten en gevoelens heb ik aan het papier toevertrouwd, daar zijn sommige toch te persoonlijk voor. Ik hoop dat over enkele jaren, als ik het zelf weer eens lees, die speciale persoonlijke gedachten en gevoelens weer naar boven komen. Voor de geachte lezer hoop ik met dit verhaal een glimpje te kunnen laten zien van de leuke, emotionele, verdrietige, spannende, enz. momenten, die zich op zo'n reis kunnen voordoen.

Dagboek van een Hadj

door *René – Abdul Hafiz – Hendriks*

Resterende vliegtijd 5:18 staat er op de TV in het KLM vliegtuig. Tijd, als een stoomlocomotief dendert het voort; niet te stoppen. Het lijkt zo kort geleden dat ik eigenlijk besloot voor mezelf te gaan. Zo'n jaar geleden. We waren in het huis van de Pak Yunus, die helaas in Mekkah tijdens de Hadj is overleden en Pak Hamdi vertelde in de werkelijk stampvolle woonkamer het hoe en wat van deze ingrijpende gebeurtenis. Tijdens zijn verhaal voelde ik dat ik ook moest gaan. En nu zit ik hier op een paar kilometer hoogte. Het is mooi weer en de kalender wijst 13 maart 1999 aan. De zon schijnt fel door het rechter raampje. Gelukkig zit ik aan de gang kant, stoel nr 23E in een Boeiing 767. We vertrokken pas om kwart voor twaalf i.p.v. 11 uur. Ala valt nog mee. Toen Dewi vertrok in '96 moest ze een paar uur wachten. Ik zie de trolley met drankjes langzaam dichterbij komen. Onno kwam juist langs. Hij zit na een kleine stoelendans op rij 31 naast Nunung en Kees. Ik zit naast een Indonesische dame, die kennelijk veel last heeft van haar oren, want zo houdt voortdurend haar oren dicht. Ze is ook van Al-Hydayah. Vanmorgen, zaterdag, ging om 5:50 de wekker; eigenlijk op dezelfde tijd als elke normale werkdag voor mij. Nog even doorgeslapen tot 06:00 uur. Dan toch maar opgestaan, tenslotte

.....

Lekker gedoucht en vervolgens Ghusl gedaan en samen met Dewi Sholat Subuh gedaan. Aangekleed. Scheerapparaat en scheermesjes in de koffer, als laatste dicht gedaan en de riem eromheen. Die is klaar. Met de kinderen samen ontbeten. Toch een beetje gek dat dat gedurende de komende drie weken waarschijnlijk niet zal gebeuren. Insyah Allah op eerste Paasdag, 4 april, hoop ik ze weer te zien. Rond zeven uur kwamen Ludo en Erna bij ons thuis. Toen alles klaar stond heeft Ludo met de voordeur open de Azan gelezen. Het gaat beginnen realiseerde ik met toen pas echt. De stoomlocomotief denderde echter voort.

Resterende vliegtijd 4:42 en ik heb m'n Tonic met pindanootjes al op. We kregen ook van Jajat onze vaccinatie boekjes met twee chique cheques eraan geniet terug. Ze zien er namelijk zeer fraai uit. Namen even controleren: okay.

Augsburg moet rechts achterons liggen volgens de kaart op de TV. Helaas, ik kan niets zien. Niemand waarschijnlijk, want het lijkt bewolkt beneden ons voor zover ik dat door het raampje kan zien. Jajat komt weer langs met pastel, best lekker.

Ik ben nu wel driftig aan het schrijven en ik hoop dat ik de komende 3 weken m'n 3 opschrijfboekjes of liefst meer vol krijg, maar toch betwijfel ik of het wel goed is. Opschrijven van feiten, getallen, etc. lijkt me niet zo'n probleem, maar gedachten, ervaringen, observaties, gevoelens, etc.?

Gaat ie weer. Net gegeten en er draait nu een film met Will Smith. Lijkt me best spannend, zelfs zonder geluid. Enfin.

Waar was ik gebleven? Wat ik wel en niet zou kunnen opschrijven tijdens mijn Hadj. Vreemd gevoel; "mijn Hadj", nu ik dat zo opschrijf, word ik helemaal warm van binnen. Beetje eng. Het kan ook zijn dat ik het gewoon warm heb; onder m'n jasje heb ik ook nog een spencer, maar om het nu in het vliegtuig uit te doen vind ik veel te veel werk. Misschien heb ik vanavond en vannacht in Jeddah wel nodig.

Die film is wel spannend zeg! Ik weet niet hoe die heet, maar Will Smith speelt een advocaat die door de NSA in de USA op de huid gezeten wordt. Een heleboel technische gimmicks. Ik kon het niet laten om de film (weliswaar zonder geluid) toch helemaal af te zien. Uiteraard loopt alles toch nog goed af.

Ondertussen ook een embarkation kaart gekregen en ingevuld. Hopelijk goed anders krijgen we misschien problemen later bij de officials.

Ik zou wel eens willen weten waar we nu waren. De zon staat al vrij laag, maar wel fel schijnend, het vliegtuig in te stralen. Ik ben ontzettend slaperig, ondanks twee koppen koffie.

Resterende vliegtijd 0:50 en de zon schijnt nog steeds fel. Alle bierblikjes (uiteraard van de non-moslim passagiers) moesten ingeleverd worden. Ook kranten en tijdschriften moesten uit het zicht bewaard worden; douane regels zeggen ze. Ik voel dat we gaan dalen. 23 minuten; het vliegtuig hangend boven de Rode Zee en Jeddah steeds dichterbij komend. Ik heb m'n horloge al 2 uur vooruit gezet. Vijf over half zeven 's avonds en de zon is nog steeds te zien. Nu gekleurd en bijna horizontaal het vliegtuig in schijnend. De grond hult zich al in een paars rode gloed. Ik vergat nog te vertellen dat ik Sholat Duhur en Asr tezamen gedaan heb zo rond één 's middags in navolging van m'n buurvrouw.

We gaan landen. Insyah Allah tot zo.

Kwart over tien. Zittend op harde blauwe banken onder de grote tentdoeken van de Hadj terminal in Jeddah. Even de aankomst resumeren: na landing met z'n allen in zo'n breede airport bus gestapt. Na twintig (!) minuten rijden eindelijk bij de terminal aangekomen. Zeer hoge palen in een vierkant waartussen klokvormig grote tentdoeken zijn gespannen. Als je zo vanuit het donker aan komt gereden leek het net een soort ruimtestation. Die doeken hangen op, ruw geschat, zo'n vijftien meter hoogte, terwijl op de vloer tussen de pilaren allerlei gebouwtjes (lees keetjes) staan. E kunt dus feitelijk onder het gehele tentdoek heen kijken. Lekker luchtig en bijzonder fraai.

Uit de bus stappend kwamen we in een ruimte via twee verschillende deuren. Bapak's en Ibu's werden hier gescheiden. Wij dus de rechter zaal, dames links. Dan met z'n allen naar de volgende zaal ik kon me niet aan de indruk onttrekken, dat we toch wel erg veel op een kudde makke schapen leken, in de goede zin van het woord dus. Gelukkig bestond in deze zaal de scheiding tussen Ibu's en Bapak's uit een rij banken. Tijdens het wachten kwamen er vriendelijke arabieren vragen welke taal we spraken. Engels dus en ze stopten ons allerlei boekjes toe over de Hadj. In het Engels. Sukran!

Paspoort werd ingezien, terugggegeven, weer ingezien, in geschreven, terug gegeven, ingezien, etc. door enkele officials die daar rondliepen terwijl wij wachten op de dingen die komen gingen. Toen moesten alle Hollanders aan de ene en de Engelsen aan de andere kant van de zaal gaan zitten. Ander niet-Europese nationaliteiten waren ondertussen al door. Uiteindelijk na zo'n half uurtje in deze wachtzaal vertoeft te hebben, mochten we met ons paspoort naar de bekende loketten. Niets dan vriendelijkheid en Salammu'alaikum. Alles liep zeer vlot. Ook koffers checken ging keurig. Hij haalde wel alles overhoop in m'n koffer en het verbaasde me dat m'n koffer toch weer dicht te krijgen was na deze "ploeg" actie. Hij vond m'n naaidoosje trouwens wel erg interessant. Mijn paspoort was ondertussen twee keer zo dik geworden door allerlei paperassen en formulieren die er door de verschillende officials ingestopt en aan vast

geniet werden. Vervolgens koffers aan de mensen van Pak Hamdi gegeven. Dat was de douane en paspoort controle. Nu kwamen we bij een heel andere balie. Hier moesten we onze cheques afgeven om die om te ruilen voor een ticket voor de bus, begreep ik later. Ook zeer vriendelijk allemaal, alleen misschien een beetje minder goed georganiseerd oftewel een vrolijke drukte!

Nu even terug: het aantal mensen dat m'n paspoort heeft ingezien, dan wel heeft afgestempeld, is na overleg met m'n mede reisgenoten bepaald op zeven. Dat laatste was trouwens wel interessant: omdat Pak Hamdi het liefst alle paspoorten van Al-Hydayah bij elkaar wilde houden, terwijl de Saudische officials Hollanders bij Hollanders, Indonesiërs bij Indonesiërs, etc. wilden doen, moesten een aantal 'vreemdelingen', waaronder ik en Onno met Pak Hamdi mee naar een paar gebouwtjes verderop onder het tentdoek. Na enkele minuten daar gestaan te hebben en Pak Hamdi met deze en gene official gesproken had, mochten we weer terug naar onze plek. Pak Hamdi had z'n zin. Onze koffers staan nu in een lange rij vlak bij ons terwijl we zitten te wachten op de bus of op eten ...

Het was ondertussen al ruim Isya tijd en enkele van ons hadden al Sholat gedaan. Ik haalde ook m'n lichte groene Shashadah en meteen vroegen een aantal dames mij of ik Imam wilde zijn voor hun. Voelde me uiteraard zeer vereerd en ik hoop dat Allah saw. onze Sholat heeft geaccepteerd. Ook een aantal andere heren van ons gezelschap deed mee. Eerst Isya en daarna Maghrib.

22:15. Wachten ... Even verderop staan inderdaad de bussen klaar die de aangekomen Hadj-gangers naar Medina zal brengen. Alle met de karakteristieke hekjes boven op het dak, waaraan de koffers vastgezet konden worden. Regenen doet het hier toch bijna nooit en met een zeiltje wordt het ergst stof en vuil wel tegengehouden.

Zondagavond 22:30. Kees slaapt al. Onno doet nog wat en ik lig net lekker in bed wat ik zelf opgemaakt heb. De kamer: nr 711 in het Sabrah hotel in Medina. Ramen? Ja. Uitzicht? Nee, want er staat een groot houten schot voor. Grote propeller aan het plafond. TV (nog niet aan geweest) IJskastje voor ons koude water en een heuse muur AC (airconditioning). Zo'n ding wat voortdurend (te) veel kabaal maakt. Hij staat nu aan, maar gaat dadelijk uit; zien we morgenochtend wel hoe warm het hier in de kamer is geworden. Badkamer met douche en toilet? Ja. Warm water? Ja. Met andere woorden een prima kamer voor ons drietjes. Waar waren we gebleven? De bussen! Zo te zien oude stijl bussen met, zoals gezegd, zo'n hekje rondom bovenop om de koffers in te bewaren. Rond half elf werd er eten gebracht: rode nasigoreng met kippenpoot en een chepati, zo'n pannenkoekje erbij. Lekkere kip, beetje droog pannenkoekje.

We zagen geregeld hele "schoolklassen" van Indonesiërs voorbij komen achter een manneke met een bord met een nummer erop. Dames eerst, gevolgd door de heren, allen in Ihram kleding in een keurige ganzenpas en dat alles richting bussen. Zeer goed georganiseerd mag ik wel zeggen. Welk een discipline. Kunnen wij nog wat van leren zoals later bleek.

Kees en ik zijn nog wat gaan wandelen en we zagen tegenover de bussen een grote landkaart van Mekkah en omgeving aan een muur hangen. Tot en met Muzdalifah en Mina was er op te zien. Je kon precies zien waar alle tunnels liepen en hoe een en ander topografisch in elkaar steekt rondom de heilige plaatsen. Erg interessant om deze werkelijkheid eens te bestuderen, maar deed wel erg 'werelds' aan, vonden we beiden.

In een ander gedeelte van dat 'ruimte station' waren kleine winkels met van alles en nog wat te koop. Zelfs hele bankgebouwen. Alles in een octogonale vorm (zeg maar achthoekig). Zo worden die gebouwtjes ook genoemd: "Octogonen".

Om twaalf uur precies kwam een aantal mannen opdagen die onze koffers op een wagentje laadden. En nu moesten wij ons ook in twee rijen opstellen: meisjes links, jongens rechts net als op de lagere school (althans de mijne). Tellen! Door een aantal Saudische officials. Om vervolgens ook in ganzenpas achter iemand aan naar de bussen te lopen. Bij de bussen aangekomen ... tot welk een gezellige puinhoop waren onze twee keurige rijen ondertussen geworden. Wat discipline? Enfin...

Onze Al-Hydayah groep bestond uit zo'n 45 mensen en één bus had 48 stoelen hadden we al gezien. Prima, dachten we, dan zouden Kees, Onno en ik de hoge achterbank kunnen delen. Mis dus, tot aan de laatste plaats werd de bus gevuld met Hadj-gangers. Maar wij hadden wel (een deel van) de achterste bank voor ons drieën. Eindelijk, om kwart voor twee zette de bus zich in beweging. De chauffeur zag even later duidelijk te laat dat er een verkeersdrempel lag, want na een forse rempoging werden we op de achterbank zowat gelanceerd. Kennelijk was toch nog niet alles in orde want bij de exit-controle van het vliegveld draaiden we om en tien minuten later stonden we weer op de plek waar we zo-even van vertrokken. We zagen toen ook dat er nog zo'n tweede 'ruimtestation' ongebruikt naast lag. Kennelijk voor als het nog drukker zou worden later in de maand. Om kwart over twee mochten we weer vertrekken. Meteen na het vliegveld werd het al aarde donker buiten. Het vliegveld ligt noordelijk van Jeddah en de snelweg naar Medina begint daar ongeveer uiteraard.

Op het grote verkeersboord boven de weg zagen we het staan: Medina 399 km. Kees zat in het midden op de achterste bank (kon hij zijn lange benen tenminste kwijt) en ik achterin links in de hoek, Onno tussen ons in. Nekkussen opgeblazen en proberen te slapen. Tenslotte hadden we al een aardig enerverende dag achter de rug. Beetje gelukt. Eerste stopplaats om 03:30. In the middle-of-nowhere een benzine station met een grote parkeerplaats en restaurant erbij en een Shell (!) doorsmeerstation(netje). Achterin een ronkende diesel generator en een heleboel kille TL verlichting. En ... een paar toiletten. De verlichting van dit geheel was zo fel dat je nauwelijks iets van de sterrenhemel kon zien, totdat je even voorbij de toilet gebouwtjes liep en in de duisternis stapte. In dit aardedonker van de nacht ontvouwde zich ene Arabische nacht zoals ik nog nooit in mijn leven gezien had. Werkelijk ongelooflijk mooi. Een zee van wel duizenden sterren! Achteraf had ik spijt dat ik Onno niet wakker had gemaakt om dit te laten zien.

Om vijf uur weer gestopt om Sholat Subuh te doen. Juist op tijd hadden we een plekje in de kleine moskee bemachtigd, want de Iqomat begon toen we net onze Sholat sunnah beëindigd hadden. Na afloop van het Subuh gebed was het een drukte van belang, want de deur was vrij klein en iedereen wilde erin of eruit.

Nog 171 km tot Medina gaf het bord aan. Nog even slapen ...

Rond negen 's morgens wakker geworden. Het was al volop dag en dus lekker warm. We waren bij het 'incheck' punt vlakbij Medina aangekomen. Ik heb me even in een van de gebouwen opgefrist. Na een half uurtje gewacht te hebben, mochten we doorrijden naar Medina, zo'n 10 km verder. In de verte kon je de hoge slanke minaretten van de Nabawi moskee al zien staan. Het was prachtig weer.

Eindelijk alleen. Dinsdag 14:15 boven op het dak van de Nabawi Moskee in Medina onder een groot afdak. Links en rechts van mij liggen tientallen mensen te slapen. Een paar discussiëren en ik heb uitzicht op zes prachtige minaretten. Heerlijk rustig.

De verschuifbare koepels zijn op een paar na allemaal dicht. Het grote dak zelf is helemaal leeg. Veel te heet rond deze tijd van de dag. Ook het zonlicht is nu zeer fel en er staat geen enkel wolkje aan de hemel. Ik zit helemaal achterin en ik kan net een stukje van het groene koperen dak van de originele Moskee zien. Voor me staan drie grijze containers of vaten met Zam-zam water en een klein boekenrekje met ongeveer dertig Korans erin. Als ik goed geteld

heb zijn er zo'n zevententwintig verschuifbare koepels. Als ze open staan geeft dat deel van de koepel een heerlijke plek met schaduw voor de mensen op het dak. Eronder zitten doet erg knus aan. De koepel zelf is aan de binnenkant prachtig met hout bewerkt. Naast een paar koepels liggen grote stapels met tapijten onder een groot zeil. Zou het hier dan toch af en toe regenen? Gisteren tijdens Maghrib waren we hier ook en toen lagen vele tapijten uitgerold. Hier boven is het mooi, maar beneden in de Moskee zelf is het ook prachtig. Met Subuh en Isya zitten we beneden omdat het 's morgens en 's avonds te koel is er dan vaak wind staat (met name 's avonds). Binnen is de Moskee heel mooi, zeker het nieuwe deel. Zilverwitte halogeen verlichting met licht blauwe getint marmeren pilaren. Magnifieke en bijzonder hoog. Ik kan me nog herinneren dat ik hier voor het eerst zat 's avonds vier jaar geleden. Ik wist helemaal niet dat het dak open kon en toen opeens zag ik uit m'n ooghoek iets veranderen, maar wist niet wat, totdat ik me realiseerde dat de hele koepel waar ik onder zat geruisloos opzij schoof. En toen kon ik vanuit mijn plekje één van de schitterend verlichte minaretten van ruim honderd meter hoogte zien. Als een sprookje!

Laten we maar even terug gaan.... We reden Medina binnen. Zo ver was ik gebleven. Na wat rondgereden te hebben (files kennen ze hier ook!)stopten we bij het regeringsgebouw voor buitenlanders, tenminste aan het bord te zien wat buiten aan de muur hing. Vervolgens naar het hotel. Vóór ons Baki, het gewijde kerkhof. Iets dichterbij rechts circa 100 meter ver de Moskee. Dan het hotel waar we vier jaar geleden verbleven tijdens onze Umroh. Sobrah Palace heette het hotel. Beneden in de kelder ontbeten en bij aankomst in onze kamers bleken onze koffers al op de gang te staan. Top service! Beetje uitgepakt en lekker gedoucht. Sholat Dhuhur voor het eerst in de Nabawi Moskee. Het was prachtig. Ik merk nu trouwens dat ik meer en vaker iets moet gaan opschrijven want een heleboel feiten en voorvallen zijn me nu al ontschoten. Volgende weet ik nog: Vaak werden wij, Onno, Kees en ik, aangesproken door mensen die vroegen waar we vandaan kwamen. Soms zelfs in het Nederlands, bijvoorbeeld door in Nederland werkende Marokkanen of Turken. Altijd heel hartelijk en warm. Onze Al-Hydayah batches, die we altijd zichtbaar droegen waren knal oranje en dus van verre te zien. En oranje is de kleur van Nederland, tenminste voor iemand die Nederland kent. Zondag na Sholat Asr zijn we met z'n drieën nog even de wijk ingegaan achter ons hotel. Een paar kleine dingetjes gekocht: een knieband voor Onno bijvoorbeeld, etc. Het blijft altijd lastig om je goed te oriënteren in een nieuwe stad, maar terug lopend kwamen we precies bij het hotel uit. Beter dan ik had gehoopt. Verder in de stad redelijk druk maar wel gezellig. Zondag avond na Sholat Isya lekker eten en dan slapen. Om vier uur opstaan: eerste Azan om 04:15, snel, snel...vitamine tablet (lekker bruisend) en – pil gegeten, vlug een Sultana verorberd, Wudhu gehaald en hop op weg naar de Moskee. Wat een heerlijke koelte en wat een drukte zo vroeg al. Hele mensenmassa's die zich gestaag in de richting van de Moskee begaven en wij daar tussenin. Ik voelde me zo heerlijk op m'n gemak. Sholat Shubuh gedaan. De vijfde Sholat in de Nabawi Moskee in ons streven om de veertig te halen. Na ontbijt (Indonesisch met nasigoreng met alles erop en eraan) moesten we ons om 8 uur beneden verzamelen. Op het programma stond bezoek aan Rawdah – de special plaats in de Moskee, het graf van Nabi vzmh. en aan Baki, het kerkhof. Beetje chaotisch allemaal, maar uiteindelijk gingen we met ons drieën samen met onze Egyptenaar op pad. Naar de Rawdah. Binnen liepen allemaal vrouwen met groot snelheid in de richting van de Rawdah en wij werden door de Moskee bewaking gemaand helemaal om te lopen. Uiteindelijk kwamen we zonder al te veel moeite in de Rawdah terecht en werden we opgenomen in de stroom mensen die zich langzaam in de richting van het graf van Nabi vzmh. begaf. De Rawdah. Ik kan me nog goed herinneren: toen we vier jaar geleden op Umroh gingen waren we met een heel klein gezelschap. Naast wij vieren alleen een heel aardig ouder Surinaams echtpaar. Na afloop van een van de eerste Sholats in de Moskee ging ik in m'n eentje op onderzoek uit in deze grote Moskee. Op een bepaald moment op een bepaalde plaats dorst ik

gewoon niet verder. Ik voelde op een of ander manier dat ik hier niet verder kon of mocht. Ik ben toen ook omgedraaid. Een dag later tijdens de officiële rondleiding van de gids van ons groepje realiseerde ik me dat ik die dag ervoor op de rand van de Rawdah had gestaan. Iets of iemand had mij tegengehouden, misschien omdat ik toen niet wist waar ik binnen zou stappen. Ongelooflijk, maar waar.

Buitengekomen na ons bezoek aan het graf gingen we op zoek naar Pak Hamdi om naar Baki te gaan. Niemand te zien. Ondertussen waren we ook Onno en onze Egyptenaar kwijtgeraakt. Kees en ik zijn toen maar helemaal rondom de Moskee gelopen. Toen we uiteindelijk weer bij Baki aankwamen bleek deze gesloten te zijn en was er ook geen Al-Hydayah medewerker te ontwaren. Geen nood, we zijn toen maar doorgelopen naar een paar in aanbouw zijnde complexen ten zuiden van de Moskee; bleken kleine bazaarachtige winkeltjes te zijn. Hier heeft Kees zo'n lang wit gewaad gekocht. De grootste maat die er was: 62.

Er waren hier wel veel bedelaars of mensen die je aanspraken, vaak ouderen uit India of Bangladesh die een verhaal ophingen dat ze zogenaamd problemen hadden en geld nodig hadden. Later hoorde ik dat dat helemaal niet mag en dat de politie ze oppakt als ze het zien. Ook in de Moskee zelf na afloop van de Sholat op weg naar de uitgang zitten vaak Afrikaanse mannen met een handicap midden in het gangpad om geld te bedelen. Volgens mij mag dat ook niet in de Moskee.

Woensdag 17:00.

Vandaag met Onno's en/of Kees' GSM even met het thuis front gepraat. Onno moest uiteraard weer even met Ihwanti, z'n dochtertje, praten. Lijkt me toch een duur grapje te worden. Om drie uur vanmiddag met enkele Indonesische vrienden en Kees naar de Moskee gegaan. De Rawdah is niet het gehele oude deel van de Moskee. Alleen het stukje tussen de Mimbar en het oude huis van de Profeet vzmh. Dit stukje is volgens de Hadith een stukje Tuin uit het paradijs, daarom wil iedereen juist daar zijn. De pilaren zijn met gouden ornamenten en verf versierd. De andere pilaren in dit deel zijn gewoon wit. Wij een plekje gevonden onder een koepeltje rechts van de Rawdah. Het werd steeds drukker tot op een bepaald moment rond half vier de schotten weggingen en er opeens een hele horde mensen naar links richting Rawdah schoof. Tot die tijd was de Rawdah kennelijk alleen voor vrouwen bereikbaar. Na Asr zijn we verder opgeschoven richting Rawdah, omdat een Sholat Sunnah in de Rawdah erg belangrijk en fijn om te doen is. Welk een onbeschrijflijke drukte was het hier op dit kleine plekje, de Rawdah. Mensen die midden in het gangpad een Sholat doen, het beter hang, trek en duw werk, etc. Maar alles toch zeer gedecideerd. Anders zorgden de Moskee bewaking er wel voor dat de waardigheid in de Rawdah bewaard werd. Half in de Rawdah staat een soort stenen plateau op twee meter hoogte van waaraf de Azan gedaan werd, die over de gehele stad te horen is. En heleboel mensen staan zelfs onder dat plateautje of willen het kennelijk graag aanraken. Na enig geduw toch een klein plekje bemachtigd in de Rawdah en zo goed en zo kwaad als dat mogelijk is een Sholat Sunnah gedaan op de paar vierkante decimeters plek die ik had. Ik hoop dat Allah saw. deze enigszins scheve Sholat heeft geaccepteerd. Het gaf in elk geval een heel fijn gevoel, toen ik klaar was. Er stond overal Moskee bewaking om mensen die kennelijk klaar waren en duidelijk in de loop zaten weg te sturen. En dat ging er soms niet al te zachtzinnig aan toe. Maar gelijk hebben ze. Iedereen moet tenslotte een kans krijgen om z'n Sholat in de Rawdah te kunnen doen. De enige weg naar buiten vanuit de Rawdah is eigenlijk voor het graf van Nabi vzmh. langs. Door de ongelooflijke drukte werd ik gewoonweg meegenomen in de stroom van mensen die langzaam voorbij schoof richting de graven van Nabi vzmh., AbuBakr en Omar. Voor de graven stonden en hingen Moskee bewakers die iedereen die ook maar even stilstand met zachte dan wel harde hand wist ervan te overtuigen toch maar rustig edoch steevast door te lopen richting uitgang.

Enfin, toen ik weer buiten stond, was ik ondertussen de anderen kwijtgeraakt in de drukte. Ik ben toen maar naar onze vaste stek gegaan boven op het dak achterin onder het grote afdak. Heerlijk rustig, mooi uitzicht en lekker warm.

Vanmorgen om drie uur opgestaan, althans Kees en ik. Onno voelde zich gisteravond niet lekker en wilde doorslapen. Na ons gebruikelijke vitamine en Sultana menuutje om kwart over drie op weg gegaan. De grote Moskee was zo goed als leeg; wat lijkt het dan ontzettend groot. De Rawdah daarentegen was echter al uitermate vol, helaas, onze Sholat Shubuh konden we niet in de 'echte' Rawdah doen, maar wel er vlak bij.

Na Sholat uiteraard weer via de graven naar buiten gegaan. Gelukkig was het toen minder druk.

Ontbijt, Bubur Ayam, natte rijst, niet een van m'n favorieten. Toch maar een bordje gegeten plus een putbroodje. Als melk gebruiken ze hier water en melkpoeder, Bedum, of in Saoedi Arabie 'Coast' genaamd. Lekker twee grote eetlepels van die poeder in een bekertje, een beetje water erbij, even roeren en lekker opdrinken; goed voor de gezondheid, denk ik dan maar. Om 09:30 van Pak Hamdi en Jajat Menasik Hadji, "Hadj les" gehad. Het hoe en wat en het doen en laten tijdens de Hadj. Daarna enkele boodschappen: snoep voor de jongens thuis, en enkele foto posters van de Nabawi Moskee en Mekkah.

Een schaap als korban kost SR 375, dus met een koers van SR 1,82 voor één gulden is dat ...?

Jumatan 10:35 boven op het dak. Met de roltrap naar boven gegaan. Hier mag je je slippers nog aanhouden, maar zodra je de roltrap achter hebt moeten ze uit en in een plastic zakje in je katoenen schoudertas. Je kunt ze eventueel in zo'n duiventil bewaren, maar van menigeen heb ik gehoord dat ze daarna door iemand even geleend zijn geworden... Het is nog zeer rustig. Kees en ik zitten allebei te schrijven. Links en rechts zitten op enkele meters afstand nog enkele mannen. Ja, mannen, want vrouwen mogen hier, denk ik, niet komen. Ik heb ze althans nog helemaal nooit boven gezien. Ik heb ook ontdekt hoe de koeling werkt van dit gebouw, althans ik heb zo m'n vermoeden. Het (betonnen) dak zelf wordt inwendig gekoeld! Je kunt op het dak zien waar de draagbalken van het geheel lopen en als je op zo'n draagbalk met je (uiteraard) blote voeten loopt is die duidelijk warmer dan een meter ernaast waar de overspanning is; die overspanning is gewoon koel! Dit betekent dat het dak van de moskee koel is en dus het inwendige! Zeer mooi systeem.

Gisteren was een enerverende dag. Om 8 uur na Sholat aangetreden in de lobby van het hotel voor een tochtje naar de bekende plaatsen in Medina's omgeving. Goede schoenen aangetrokken en camera's mee. We moesten wachten want de bus zat vast in de file (wat is een GSM tegenwoordig toch bijna onontbeerlijk, ook hier!) en we doden de tijd met foto's maken van de Al-Hydayah groep op de trappen voor het hotel. We leken wel een stelletje Japanners. Gelukkig was er geen politie in de buurt, want er werden ook foto's gemaakt met de Moskee op de achtergrond en dat is volgens mij wel verboden. Eindelijk op weg naar de Quba Moskee, de plek waar de allereerste moskee van de profeet vzmh. in Medina heeft gestaan. Buiten een drukte van belang, maar gelukkig binnen was het heerlijk rustig en sereen. Het grootste deel van het dak bestond uit tentdoek tegen de zon. Erg mooi en functioneel, luchtig en toch koel. Sholat Mesdjid gedaan. We mochten van Jajat alleen in groepjes van vier in de Moskee, opdat we elkaar niet kwijt zouden raken, maar dat viel erg mee. Ook hebben we hier een groepsfoto gemaakt. Jajat werd helemaal volgehangen met camera's van zowat iedereen, arme jongen.

Er rijdt nu een heuse vorkheftruck voorbij; inderdaad boven op het dak van de Moskee. Ik wist niet wat ik zag! Momenteel worden alle tapijten met de vorkheftruck op de verschillende plaatsen neergelegd en uitgerold voor het Jumat gebed dadelijk. Ik kan van hieruit over een

groot deel van het dak kijken en zag 12 x 3 vaten met Zam-zam water keurig gerangschikt opgesteld staan en elk van deze 12 plekken had zo'n 12 tapijten. En het waren geen kleine tapijten! Nu nog helemaal leeg. Begrijpelijk, want deze tapijten liggen in de brandende zon. Enkele van de koepels staan open. Dat betekent dus zon beneden, maar schaduw boven want zo'n koepel meet toch gauw zo'n 17 x 17 meter.

Terug naar Quba. Buiten was alles een beetje toeristisch met allerlei kraampjes met souvenirs en kleren en veel dadel stalletjes, die hier veel goedkoper zijn dan in het centrum. Na Quba richting Uhud, de plek waar een veldslag door het Moslim leger verloren is, omdat een aantal moslim strijders niet naar de bevelen luisterden van de Profeet vzmh. en hun uitkijk posten verlieten om aan het overwinningsfeest mee te doen. Het verslagen gedachte vijandelijke leger kon hierdoor opnieuw aanvallen en behaalde alsnog de overwinning. Een goede en harde les was geleerd. Ook het graf van Hamza is hier. Het bekende heuveltje is maar zo'n twintig meter hoog schat ik.

Nu gaat er weer een vorkheftruck voorbij met zo'n dertig tapijten. Er wordt hier hard gewerkt. Na een gezamenlijke doa door Pak Hamdi via de megafoon was het vrij rondlopen en uiteraard werd Jajat weer omhangen met bijna alle camera's voor de bekende groepsfoto's. Maar met zijn grote witte tanden en zijn grote stralende ogen maakte hij er weer een vrolijke boel van. Ook de grote oranje banner met Al-Hydayah er op geschreven en het Al-Hydayah vaandel ontbraken uiteraard niet. Ik ben toen even op de heuvel geklommen en heb me proberen voor te stellen hoe zo'n strijd toneel er nu uitgezien zou hebben zo'n 1400 jaar geleden. Met paarden, zwaarden en pijl-en-boog, lijkt me. Er zijn in deze strijd zeventig Moslim strijders gesneuveld.

Er worden nu extra Korans neergelegd. Er komt een wagentje aan met vele kartonnen dozen. Een mannetje duwt de kar, een ander mannetje haalt de Korans uit de dozen, weer een ander mannetje legt ze in het boekenrekje waar al de andere Korans liggen en de vierde legt ze netjes op een rijtje in het boekenkastje. Prima georganiseerd. Deze mannekens hadden blauwe overalls aan. Een man met een groene overall komt nu de bekertjes naast de Zam-zam vaten bijvullen. Rechts van de vaten zijn de schone bekertjes. Je pakt dus een bekertje uit de rechter houder, vult het bekertje met Zam-zam water, staat op en in de richting van Mekkah kijkend nadat je een do'a gezegd heb, drink je het eerbiedig op en vervolgens laat je het bekertje in de linkerhouder glijden, tenzij je je bekertje weer een keer wilt vullen.

De tapijten zijn nu kennelijk allemaal uitgelegd, want het vorkheftruckje scheurt leeg de bocht om te verdwijnen daar waar het vandaan gekomen was. Weldra komt hij echter terug gereden met weer 30 tapijten. Hoeveel mensen worden er eigenlijk verwacht? Het is nu ongeveer een uur voor Dhuhur tijd, dus 11:30.

Onno is zwaar verkouden geworden en hij hoopt dat z'n kamergenoten, Kees en ik dus, het niet van hem zullen overnemen. Ikzelf heb nu een beetje last van keelpijn, maar niet hinderlijk. Ik heb nu ook m'n zwart-witte Arafat sjaal altijd om m'n hals geslagen. Met af en toe een Trachitolletje hoop ik, Insyah Allah, niet ziek te worden. Af en toe een Fishermans Friend deed worden voor m'n neus en keel.

M'n baardje trouwens is nu al duidelijk zichtbaar. Hopelijk wordt hij niet te grijs, want dat zou ik niet leuk vinden.

Uhud dus. Er staan nu natuurlijk over huizen, maar stel je eens voor dat alles hier woestijn was en dor en droog, hoe zou dan zo'n veldslag zich afspelen...?

Na Uhud op weg naar de Qiblatin Moskee. Hier heeft onze Profeet vzmh. bepaald dat de richting waarin de Sholat gebeden wordt niet meer Jeruzalem, maar Mekkah is, precies 180 graden de andere kant op. Het hele verhaal staat in vele talen op de achtermuur van deze Moskee beschreven – ook in het Indonesisch. Ook hier een Sholat Mesdjid gedaan. Na de

Qiblatin Moskee nog langs de 'Zeven kleine Moskeeën gereden, maar zijn niet uit de bus gestapt, omdat we achter op het schema liepen. Jajat heeft een en ander verteld over wat daar zich afgespeeld heeft. Daarna zijn we op weg gegaan naar een dadel fabriek, of beter een dadel 'inpakkerij'. Helemaal aan de andere kant van de bergketen die vlak ten noorden van Medina ligt. Via enkele hele kleine weggetjes toch nog met onze grote bus aangekomen. In een grote hal worden op verschillende grote lange tafels met enkele machines er tussen in allerlei dadels gedroogd, gesuikerd, bewerkt, verwerkt, etc. Iedereen keurig met plastic handschoenen aan en een hoofdkapje op, voor de hygiëne. Dadels met amandelen, zonder pit, met pit, keurig in doosje op een rijtje, in elkaar geperst in een pakje of wat je ook wilt bedenken, ze hadden het. Er was ook een winkeltje annex tentoonstellingsruimte bij de fabriek. Hier dadels met amandelen gekocht voor thuis. Alles keurig in orde, alleen het kassa systeem was enigszins inefficiënt. Voor elke aankoop moest de goede man een bonnetje met vier doorslagen met de hand schrijven, stuk voor stuk voluit. Je begrijpt als vijftig man iets willen kopen, hoeveel tijd dat in beslag neemt. We waren nu duidelijk te laat voor Sholat Dhuhur in de grote Moskee. Onno werd er helemaal zenuwachtig van en regelde in de bus al dat iemand samen met ons mee ging als Imam voor onze Jama'at. Tenslotte wilde we perse de veertig Sholat's halen. De bus kwam juist op tijd bij het hotel aan om een aantal dames nog de kans te geven binnen te komen voor het gezamenlijke gebed. Helaas liep de moeder van Ibu Emma, Ibu Endi, iets te hard waardoor ze nu ziek op bed ligt.

De meeste heren moesten nog Wudhu halen en we wachtten even rustig af in het hotel totdat de Sholat afgelopen was en de grootste mensen stroom uit de Moskee voorbij was. Vanaf het dak van het hotel konden we goed zien welk een enorme hoeveel mensen zich uit de Moskee komend verspreidde en in de stad verdween. Samen met Jajat als Imam hebben we daarna Sholat Dhuhur gedaan en deze telde ook mee!

Tijdens de lunch met Pak Buddy afgesproken dat wij tweeën zouden proberen in de Rawdah het Asr gebed te verrichten. Met veel geduw en gestap over en langs andere moslims een plaatsje gevonden in het belangrijkste gedeelte, vlak naast het huis van de Profeet vzmh. We waren duidelijk niet de enigen die dit idee hadden, want het bleef een komen (en niet gaan!) van andere mensen, die ook probeerden een plaatsje te veroveren. Tjonge, wat was dat krap. Groter dan 'n paar postzegels was m'n plekje nauwelijks. Het was kwart voor drie voor we goed en wel zaten. Om vier uur Sholat Asr. Zó dicht op en naast elkaar dat je door de enkels en voeten van degene die voor je stond een plekje op de grond moest zoeken tijdens sujud. Na Asr iets verder opgeschoven richting het huis en wachten Maghrib om half zeven. Als je dan zo zit als een sardientje in een blikje gaan er toch wel een paar dingen door je heen....

Dit is de heuse plek die werkelijk door onze Profeet vzmh. toentertijd belopen is geweest. Hij heeft hier gestaan, gebeden, gepraat, gediscussieerd, enzovoort. Ik keek naar de Mighrab iets rechts van mij, waar Hij werkelijk zo'n 1400 jaar geleden heeft gestaan...

en gedachten als: waarom zit ik hier eigenlijk? Een gevoel van trots dat ik hier mág zitten! Een fijn gevoel van veiligheid, van verbondenheid, berusting, ver weg van alles in het drukke westen. Helemaal geen gevoel van claustrofobie of zoiets. Een gevoel dat eigenlijk onbeschrijflijk is.....

Getracht de boekjes over de Hadj nog eens door te lezen en enkele Sura's uit de Juz Aman uit het hoofd te leren. Meestentijds kijk je echter rond, naar de mensen om je heen, het gebouw om je heen, waar zoveel te zien is. In de koepeltjes van dit deel van de Moskee is de hele Koran opgetekend! Mooie (olie) lampen, die aan het plafond hangen. Je kijkt naar links: achter het hek waar je één meter van af zit heeft Hij gewoond! Hoe zou het thuis in Nederland zijn? Zouden mijn ouders of andere familie van mij op het vliegveld staan als ik terug kom? Hoe zal de Hadj verder verlopen? Wat moet ik nog kopen voor het thuis front?

Meer van dit soort gedachten kwamen op zittend hier op deze plek in de Nabawi Moskee. Na Sholat Maghrib werd het nog drukker en toen de Azan klonk om acht uur 's avonds voor het

Isya gebed kwam dat als een bevrijding want m'n ... begon aardig zeer te doen van het zitten. Af en toe ging ik even op m'n slippers zitten (in de plastic zak) die iets zachter dan het tapijt. De tijd van kwart voor drie 's middags tot half negen 's avonds in de Rawdah, die dag, was een tijd die ik niet licht vergeten zal, zowel wat lichamelijke als geestelijke ervaringen betreft. Ik was die avond wel moe...

Vrijdag 19:40. Wachtend op Insyah.

Ik heb gisteren nog even naar huis getelefoneerd. Niet via Onno's GSM maar gewoon in de telefoon winkel naast het hotel. Je hoefde nauwelijks te wachten als je wat later komt. Onno is zojuist na Maghrib snel naar het hotel terug gegaan. Vlak voor Maghrib zette iemand zomaar een schaal met dadels voor hem neer. Alhamdulillah. Hij heeft de dadels meegenomen. Tjonge, wat was hij verkouden; gebruikte Tempo zakdoekjes elke vijf minuten. Rust en slapen is nu voor hem het belangrijkste. Ondertussen voel ik helaas zelf een verkoudheidje opkomen. Naast mijn keelpijn, die gelukkig af lijkt te nemen, komt er een lichte neus kriebeligheid opzetten met af en toe een niesje. Vanmiddag maar wat extra vitamine C bruistabletten genomen. Insyah Allah helpt het.

Vandaag was dus Jumatan. De tapijten, waar ik vanmiddag over schreef, bleken ook inderdaad bijna allemaal nodig; zo vol werd het. Voor de mensen in de felle zon tijdens de Khotbah vanmiddag moet het wel een warme toestand geweest zijn, maar gelukkig stond er een vrij straffe bries die voor enige verkoeling zorgde. Wij stonden gelukkig onder het bekende afdak achterin op het dak. De Khotbah van vanmiddag, in het Arabisch uiteraard, ging duidelijk over de Hadj, want bepaalde uitdrukkingen en gebeden kon ik wel herkennen.

Toen we voor Sholat Asr op dezelfde plek boven terug kwamen waren ze al weer bezig de tapijten op te rollen en weg te halen, weer met de vorkheftruck. Door de aantrekkende wind werden voortdurend lege drink- bekertjes van rechts naar links over het dakterras geblazen. Ik geloof dat ik nu wel weer een beetje bijgeschreven ben. Morgen, Insyah Allah, wil ik zoveel mogelijk kleine spulletjes kopen om mee naar huis te nemen, als petjes, tasbih, posters, Arafat – en rode Arabische sjaals, zodat ik de verdere Hadj daarover geen pijn in de buik hoeft te hebben.

Helaas kunnen we niet meer naar de drukkerij van de Korans hier in Medina. Trouwens alleen mannen mogen tegenwoordig slechts naar binnen en mede daarom vind Pak Hamdi dat we dan geen van allen zouden moeten gaan; en gelijk heeft hij. Gister nog met Jajat tien kleine flesjes Hadjar Aswat, de parfum van de Ka'bah, gekocht.

Maandag morgen 11:35.

In de Moskee. Het dak is helaas nu dicht en alleen met Jumatan nog geopend. Kees en Onno zullen mij nu dus niet kunnen vinden, want ik zit nu rustig helemaal alleen links voorin de Moskee. Op het plekje waar ik tijdens de Umrah van vier jaar geleden vaak heb gezeten. Vanavond om 11 uur zullen we, Insyah Allah, naar Mina vertrekken. We gaan kennelijk niet naar de Azizyah-flat, maar direct naar de tent in Mina. Misschien alleen de eerste nacht omdat Jajat me zojuist vertelde dat de tent misschien nog niet klaar zou zijn. Vanmorgen nog elf ansichtkaarten geschreven en op de bus gedaan.

Even nog over gisteren: We zaten met Dhuhur nog boven en ik zag op een van de tapijten valk bij me onder het grote afdak een vieze vlek, vogelpoep zo te zien. Ik heb toen zo'n jongen in een blauwe overall die met een grote zwabber het terras aan het schoonvegen was, geroepen en hem de plek aangewezen. Hij bekeek de vlek, rolde een deel van het tapijt op en vertrok. Bij Asr, zoals gebruikelijk weer onze vaste stek opgezocht en het opgerolde tapijt was terug gerold en de vlek was er nog steeds. Ik heb toen weer zo'n manneke aangesproken, die wel actie ondernam. Eerst probeerde hij met flesjes water en een keukenrol de zaak te reinigen en werden er collegae bij gehaald. Er werd duidelijk over vergaderd en een strategie bepaald. Uiteindelijk werd de plek met keukenrol afgedekt en het tapijt opgerold en weggedragen. Even

daarna werd de vloer op de plaats van de vlek zeer zorgvuldig geboend met allerlei middeltjes uit wel vier verschillende plastic flesjes en spuitbussen. Op die plek is geen bacterie meer in leven. De zwabber die gebruikt werd, werd daarna goed ingepakt in een grote plastic zak alsof het een zeer besmettelijke ziekte bevatte en weggedragen. Daarna werd de vloer langdurig en de gehele omgeving met een spuitbus bewerkt. Even later verschenen twee mannen met een nieuw tapijt en werd alles weer als vanouds.

Gister ook nog inkopen gedaan en wat geld gewisseld beneden vlak naast het hotel. De koersen zijn bij alle handelaren bijna gelijk. Allerlei kleine cadeautjes voor thuis. Ik heb nog niks voor Dewi en de kinderen, behalve veel snoep zonder gelatine. Nintendo 64 spellen zijn wel te koop maar duurder dan in Nederland. De rest dan maar Insy Allah, in Mekkah kopen na de Hadj. Gisteravond ook maar eens mijn eigen Arafat sjaal gewassen. Ik heb die n.l. altijd om, zeker toen er een beginnende keelpijn zich aankondigde. Met de sjaal en een Trachitolletje op z'n tijd heb ik die gelukkig onder de knie kunnen krijgen. M'n sjaal bleek inderdaad aardig vuil, gezien het waswater dat er af kwam. Verder al reeds een scheiding gemaakt tussen wat in de koffer naar Mekkah ging en wat er naar Arafat en Mina mee moest. Toch een moeilijke keuze. Je hoort van Hamdi en Jajat dat de tent alles heeft en je alleen je tandenborstel nodig hebt, maar van Dewi hoorde ik dat je toch alles (lees veel) mee moest nemen. Uiteindelijk toch een hele sporttas vol spellen mee en de rest in de koffer voor Mekkah, na de Hadj. We hebben nu ook onze Ihram kleding van Jajat ontvangen. Voor de heren 2 ongestikte witte lakens van badstof. Dames mogen eigen kleding aan mits wit.

Kees en ik hebben nog geprobeerd bij de Kentucky Fried Chicken iets te eten, maar het ging er zo chaotisch en ongeorganiseerd aan toe binnen en iedereen drong maar voor, zo leek het, dat we maar weg gegaan zijn.

Ik ben nog een klein beetje verkouden en heb heel af en toe een Tempo doekje nodig. M'n stem is erg schor, maar ik voel me nu wel goed, alleen (veel) te weinig slaap.

Om half vijf gaat de wekker en om tien over vijf de Azan. Om half zes klaar met Sholat Shubuh en om zes uur klaar met het ontbijt; vandaag Bubur Ayam en daar houdt Kees niet van en ik ook eigenlijk niet, maar met een boterham erbij gaat het wel. Van half zeven tot half tien nog even geslapen. Nog voor tien uur Sholat Duha gedaan en op zoek naar ansicht kaarten. 1,50 SDR voor een kaartje plus 1 SDR voor de postzegel.

Zo ik hoop dat ik nu helemaal bij ben met Medina tot nu toe.

Alhamdullillah, we zijn in Ihraam kleding.

Het is nu 23:30 maandag avond en we wachten. We zitten in de lobby van het hotel wat te hangen. De koffers voor in Mekkah en de tassen voor in Mina staan allemaal klaar bij de deur. Een forse stapel. Onno hoorde zojuist op het Nederlandse radio nieuws dat er één grote file zou staan tussen Medina en Mekkah. Dat wordt dus waarschijnlijk een lange tocht. Nog gauw even gebeld met het thuisfront: alles okay daar. Laatste hints & tips van Dewi gekregen en niet vergeten hotdog snoepjes meenemen uit de supermarkt in Mekkah.

De grote tas van Dewi uit Mekkah zit stampvol, terwijl er toch maar voor een paar dagen spellen in zit. De laatste berichten zijn dat we toch eerst naar de Azizyah flat gaan in plaats van direct naar de tent in Mina. Het schijnt dat de tent nog niet klaar is en dat de Saudische regering, die alles controleert, nog geen toestemming gegeven heeft. Pak Hamdi is er helemaal schor van. De hele straat voor het hotel stond stampvol met bussen die de Hadjgangers naar Mekkah moesten vervoeren, alleen onze stond er nog niet bij. Steeds meer mensen gaan nu terug naar hun kamer om nog even te slapen, omdat het waarschijnlijk nog wel enige uren kan duren voor de bus er is. Het kantoortje waar een en ander geregeld wordt is te klein en er

heerst nu topdrukte. Steeds meer bussen vertrokken onder luid : "Labaik Allahuma Labaik..." van de inzittenden.

Tussen Maghrib en Insyah een 'grote' douche genomen, Ghusl en de laatste spulletjes in de tas en koffer gedaan.

Bij de laatste Sholat toch even gedacht wanneer ik hier, Insyah Allah, weer zou kunnen staan. Hieronder een tijdstabelletje van onze reis naar Mekkah. Details volgen:

12:00 Aankomst bus. Geprobeerd de koffers te laden. Mislukt.

03:00 Op weg

03:30 Paspoort controle. Exit Medina.

04:20 Klaar en op weg naar Moskee Bir Ali.

04:30 Bij Bir Ali: Subuh en Nyat gedaan !!!!!

06:00 Op weg naar Mekkah.

08:00 Pauze.

08:30 Eten opgehaald in wegrestaurant

10:45 Incheck point nabij Mekkah

11:45 Klaar

12:15 Mekkah

13:00 Aankomst Azizyah flat

14:00 Dhuhur en lunch

Details:

De bus was te klein voor de passagiers en alle koffers. De directeur van de bus maatschappij is ontslagen (zo wordt gefluisterd) omdat hij te kleine bussen heeft aangeschaft. De bagage ruimte onder de stoelen is niet toereikend. Er moest dus eerst een pick-up truck geregeld worden voor de rest van de bagage.

Door dit verlate vertrek konden we mooi in de Bir Ali moskee Sholat Shubuh doen. Deze Moskee is tevens de Miqat voor mensen die uit Medina komen, dus hier onze Nyat, onze intentie voor de Hadj, uitgesproken. Nu begint de Hadj echt.

Het eten was geregeld in een restaurant dat aan de andere kant van de vierbaans autosnelweg lag. Geen probleem. Het was toch niet druk dus de bus reed gewoon over de brede middenberm, zonder vangrails, naar de andere kant, haalde het eten op en deed hetzelfde om vervolgens zijn weg naar Mekkah te vervolgen. Wat ik zei: het was gelukkig niet druk en file?... Misschien in Nederland, maar hier niet.

Bij het incheckpoint in Mekkah een fles Zam-zam water gekregen. Heerlijk koel.

Op weg naar de flat helaas niet de Al-Haraam moskee of zijn minaretten kunnen ontdekken, hoewel we toch geruime tijd in Mekkah rond reden.

10:10 Wuquf dag, vrijdag op Arafat.

We zitten met een groepje onder een groot vierkant tentdoek op palen van zo'n 30x30 meter. Het doet dienst als Moskee. De zon schijnt fel maar door een stevig briesje valt het zelfs fris uit en ben ik blij met m'n warme Ihraam kleding. Althans dat vind ik; m'n zitgenoten hebben een heel andere mening en vinden het ronduit heet.

Gisteravond rond 8 uur verschenen twee voertuigen die de hele Al-Hidayah groep naar Arafat zouden brengen. Ondertussen waar er enkele personen bijgekomen, onder ander de familie van Ibu Yani uit Afrika en een aantal mensen van de Indonesische Ambassade. Een van de voertuigen was zo'n forse uitgevallen GMC Suburban station wagen met drie ruime banken voor wel 13 man en een stevige imperiaal. De andere een minibusje, ook met imperiaal voor zo'n 20 man. Dus we moesten twee keer rijden. De meeste bagage werd bovenop verstouwd en alle dames werden op de banken in de voertuigen gezet. Pak Rosidi, Didak en ikzelf klommen op het dak van de minivan achter de tassen, waar nog net plek voor drie man was.

Op de GMC namen ook zo'n 5-6 man plaats. Met ons rug tegen de stapel tassen, achteruit kijkend en elkaar vasthoudend begonnen we aan de tocht naar Arafat. In de wind met alleen twee lhraam doeken om je heen viel het niet mee om er toch nog een beetje gekleed uit te zien, tenslotte heb je verder niets aan (dus ook geen onderbroek).

Het was toch wel fris om met een fikse snelheid door deze Arabische nacht over de vier baan weg te scheuren. De chauffeur had kennelijk haast. Vlak bij Arafat gekomen – we konden de zee van lampen op tientallen meters masten al duidelijk zien liggen – moesten we wachten op de GMC die vele minuten later rustig kwam aan gesjokt. Wij wachtten hen geduldig op onder het bidden van “Labaik Allahuma Labaik ...”. Samen nu op zoek gegaan naar onze plek op Arafat. Nou dat hebben we geweten!

Het stroomt nu trouwens vol met Indonesiërs die kennelijk iets gemeenschappelijk gaan doen. Ze zijn duidelijk van een (andere) groep: ze hebben allemaal groene sjaals om. We zijn nu maar achteraan gaan zitten.

Even later de hoge grote gele borden met “ Here starts Arafat” gepasseerd. Wij waren nu binnen. Nu begon het zoeken. No 56 ONH+ heette het. Ruim een uur zijn we bezig geweest voordat we het gevonden hadden, na wel 10 keer stoppen en vragen. We zijn daarbij wel twee keer rondom de Jabal Rahmah, het witte torentje boven op de bekende heuvel, gereden en elke keer werd het bijbehorende gebed door Pak Rosidi gelezen en door ons nagezegd.

Bij aankomst bleef ik boven op de bus om te helpen met de tassen. Viel niet mee om met je lhraam kleding aan toch nog ‘netjes’ de koffers naar beneden te krijgen. Vervolgens zeulen met de tassen naar onze tent. De meeste mannen waren nog in de flat en kwamen met de tweede rit pas mee. Dus dat was even werken. We dachten dat we twee tenten hadden en bepaalden één voor de heren en één voor de dames. Mooi toch? We installeerden ons ‘ruim’. Helaas, na enige tijd kwam Pak Hamdi ons vertellen dat we ons met ons allen in één tent moesten nestelen. Heren voor, dames achter met een soort gordijn er tussen.

Zaterdag 16:40 Mina.

Ik zit nu heel hoog met een heel mooi uitzicht aan de zuidwest kant van Mina. Pal voor me ligt de grote Moskee van Mina. Schuin links van me in de verte begint de opgang naar de Jumrah. Rechts van me het grote tentenkamp met juist daarboven een helikopter. We zitten hier op een plaats waar Mina een nauwe vallei geworden is en tegenover me ligt een kale bruingrijze bergketen. Schuin rechts van me in de verte zie ik de beide tunnel ingangen naar het tentenkamp aan de andere kant van de genoemde bergketen. Je kunt duidelijk aan de mensen stromen zien welke in en welke de uitgang is. Enkele jaren geleden, toen er nog maar een tunnelbuis was, is daar dat vreselijke ongeluk gebeurd toen het licht uitviel en er paniek uitbrak in de tunnel en iedereen over iedereen liep. Vele Indonesische mensen zijn toen overleden.

Naar boven achter me ligt een minstens tien meter hoge betonnen muur waar boven een weg loopt. Naast me staan een drietal meters brede zinkgrijze water tanks.

De Khotbah van de Moskee beneden me klonk met tientallen echo's in de vallei in een voor mij onbegrijpelijke taal uit de vele luidsprekers. Het is hier nu heerlijk koel in de schaduw van de bergketen achter me en met alleen een T-shirt aan met deze straffe wind moet ik zelfs uitkijken. Het krioelt hier beneden werkelijk van de mensen in overwegend witte kleren.

Gisteravond om half een als een van de laatste groepen uit Arafat vertrokken in een oude Amerikaanse gele schoolbus met een echte motorkap voorop. Meeste bagage weer bovenop gestald. Dames en meeste heren erin en de rest van de bagage in het gangpad in de bus, alleen zes man moesten bovenop, o.a. Pak Hamdi. Zeer vlot tot Muzdalifah. Hier scheurde de bus plotseling letterlijk van de weg af via gelukkig schaarse bosjes het ruige terrein in om te stoppen voor het steentjesrapen. Ik had er net tweeëntwintig bij elkaar gepakt toen politiewagens met gillende sirenes en zwaailichten ons zeer luid Arabisch pratend maanden onmiddellijk door te rijden. Dus iedereen weer aan boord en doorrijden. Ik moest een raampje steeds omhoog houden anders viel het open en woei het wel erg veel en koud in de bus. Ik had

sterk de indruk dat er enige onenigheid bestond tussen Anish, onze man van Arafat, en de buschauffeur. Het zal wel gaan over de plek waar we stopten maar niet mochten stoppen. Enfin steentjes voor de eerste gooi hadden de meeste wel verzameld en de rest konden we hier in Mina oprapen. Uiteindelijk na zo'n uurtje tuffen en stilstaan in de file in Mina aangekomen zo rond 01:30 's nachts. En een drukte overal ...enorm!

Helaas ... op de plek waar onze tenten zouden moeten staan stonden dus geen tenten. Ze waren juist een paar dagen ervoor door de Arabische autoriteiten weggehaald en lagen nu keurig ingepakt op de plek op het platte dak van een aantal gebouwen. Reden is mij onbekend. We kregen uiteindelijk helaas bovenin een drietal kleine kamertjes bestaande uit een stalen geraamte met als zijwanden en dak stalen golfplaten. In ieder geval lekker luchtig. Toch nog zo'n 3-4 verdiepingen hoog met allerlei kleine betonnen bochtige trappetjes tegen de berg op. Erg zwaar voor de meeste oudjes. Onvermoeid als we waren, zijn ik en enkele andere heren de nodige keren naar beneden gerend om alle bagage uiteindelijk toch boven te krijgen. Twee ruimtes voor de dames en één voor de heren, die uiteindelijk te klein bleek om iedere heer een fatsoenlijke slaap te geven. Uiteindelijk hebben enkelen o.a. Pak Rosidi, Pak Hamdi en ikzelf besloten in de buitenlucht te gaan slapen op de plek waar onze mooie tenten hadden moeten staan. Het was ondertussen na drieën geworden. Heerlijk geslapen zo in de open lucht onder een soort dikke deken. De Azan wekte ons en samen met Pak Rosidi en enkele anderen Sholat Subuh gedaan. Als ontbijt kregen we Cup-a-noodle of iets dergelijks, zo'n beker met 'rasa ayam'. Alleen heet water was er niet dus moesten we het met lauw water doen en iets langer wachten totdat het gaar was – wat dus nooit lukte. Enfin, toch wel iets binnen gekregen. Daarna met zo'n twintig man (en vrouw) onder leiding van Jajat op weg gegaan naar de Jumrah Aqaba. Goed zittende schoenen of gympies aangedaan (geen slippers!). Het was toen rond 08:00 's morgens. Na zo'n tien minuten lopen kregen we de bekende pilaren in het oog, maar werden even daarna weer aan het oog onttrokken door de enorme hoeveelheid mensen dat er omheen stond. We zijn beneden gebleven omdat daar in ieder geval wat schaduw was. Stoffig was het er zeker.

Zondag 17:30. Mina.

Even rustig in een van de kleine kamertjes van dit complex zittend met Pak Rosidi, Jajat en iemand van de KBRI. Gezien de nog steeds voortdurende stroom van mensen die richting Jumrah's liep en gezien de hoeveelheid mensen die uit de tunnels in de verte komen en diezelfde richting op gingen hebben we besloten om vandaag onze steentje pas te gooien na het Isya gebed. Na Sholat Dhuhur begon het op gang te komen en tot nu toe blijft de brug vol met een zich langzaam voortbewegende stroom van mensen in overwegend witte kleding. Vanuit ons 'hotel' hebben we een prachtig uitzicht op alles wat er in Mina gebeurt. De helikopter (zo'n echte Vietnam machine, met van die klapperende geluiden) komt regelmatig over en zit zo te zien alles te filmen. In de krant stond dat er dit jaar 1,7 miljoen mensen op Hadj zijn, waarvan 1,1 miljoen uit het buitenland. Minder als vorig jaar, maar het blijft wel een heleboel.

Vannacht weer buiten geslapen samen met Pak Hamdi, Pak Rosidi en de heer van de KBRI. Nu een ander dak. Om twee uur 's nachts werd het toch wel erg koud en winderig zodat ik de dubbel geslagen dikke deken die ik als matras gebruikte maar heb opengeslagen en er tussenin ben gekropen. Dat scheelde en heb verder heerlijk geslapen. Echter Sholat Subuh kwam er alweer aan om vijf uur. Na Sholat Subuh samen met Pak Rosidi weer verder gaan slapen, echter om acht uur 's morgens werd het wel erg heet in de zon en ik ben toen maar naar boven gegaan. Ontbijt doosje gepakt en lekker gegeten: nasi-goreng met mata-sapi (gebakken ei) plus de nodige glazen water, waarvan enkele met lekker veel Bedum melkpoeder. En uiteraard m'n dagelijks vitamine bruis tabletje. Tenslotte gezondheid is hier gewoon belangrijk. Heel de verdere dag niet veel gedaan, behalve beetje geslapen. Pak Hamdi

heeft na Sholat Dhuhur nog een kleine Khotbah gegeven met discussie (alleen voor de mannen, vanwege de kleine ruimte)

Nog even afmaken betreffende onze eerste tocht gisteren naar de Jumrah Aqaba....

Aangekomen bij de Jumrah Aqaba, de laatste pilaar vanuit ons 'hotel' gezien, bleken wij dus duidelijk niet de enige te zijn. De mannen mochten eerste een poging wagen hun zeven steentjes te gooien (denk erom, niet alle steentjes in één gooi!). Zonnebril op (ter bescherming van je ogen voor rondvliegende steentjes) en met enig duw en trek werk redelijk dicht in de buurt gekomen – er stonden misschien nog twee of drie mensen voor me – en ik kom m'n steentjes goed onder het uitroepen van Allah Akbar. Ze zijn hier wel fanatiek bezig, zeg. Een steentje werd zelfs tijdens het gooien uit m'n hand geslagen, maar ik had gelukkig nog reserve steentjes bij me. De banner van Al-Hydayah werd omhoog gehouden, zodat we makkelijk onze groep terug konden vinden. Ik dacht dat ik de pilaar wel een paar keer geraakt heb; ze zijn in ieder geval wel in de ring terecht gekomen en gelukkig kreeg ik geen steentjes tegen m'n hoofd. De banner van Al-Hydayah, onze uitvalsbasis, stond niet ver van een rood geverfde pilaar vandaan en ik denk dat sommige mensen deze pilaar aanzagen voor een van de Jumrah, want regelmatig horden we steentjes tegen die pilaar aan vliegen. Enfin, ik dus heelhuids terug op de basis met de mededeling dat dit voor dames alleen niet te doen is. Kees is toen voor Nunung gelopen en heeft een baan vrijgemaakt, aangekomen is Kees achter Nunung gaan staan om haar te beschermen tegen de opdringerige massa achter hen. Kees is daarbij de helft van één van zijn mooie PPME slippers kwijtgeraakt; helemaal vertrapt. Alleen het teenstukje had hij nog over. Echter daar was op gerekend en de slipper verkoper even verderop deed goede zaken – de gehele dag al trouwens aan het aantal kapotte slippers op de grond te zien - en Kees hoefde niet op blote voeten verder. Dames werden dus samen met enkele heren eromheen naar de Jumrah geloodst; konden 'rustig' hun steentjes gooien om vervolgens in 'konvooi' in een terugtrekkende beweging weer op de basis aan te komen. Naarmate je dichterbij de Jumrah kwam werd de stapel steentjes, slippers en ander troep steeds hoger. Wat het zo 'gevaarlijk' maakt zijn de groepen fanatici, die zich werkelijk met alle geweld een wegbanen door de menigte tot aan de ring, zonder aanzien des persoons en ook op dezelfde manier terug gaan. Nadat iedereen z'n steentjes gegooid had opzij van de Jumrah richting Ka'bah met Jajat een kleine do'a gedaan. Vervolgens rustig naar huis gelopen in twintig minuten. De rest van de dag gerust. 's Avonds ben ik uitgenodigd door onze burens, echte Saudisch, om te praten over Islam en de Hadj. Uiteraard deed ik volgens hen allerlei dingen helemaal niet volgens de regels van de kunst, maar Insyah Allah, wordt mijn Hadj toch nog door Allah geaccepteerd. Ik zag nog Pak Danun bij ons boven naar binnen stappen, maar heb hem niet meer gesproken, omdat ik 'vast' zat bij onze buurtjes. Een andere keer misschien.

Nu nog even verder terug: Arafat...

Zoals ik al zei: toen we op Arafat aankwamen zijn we op zoek gegaan naar nr 56. Dat duurde bij elkaar zo'n anderhalf uur na vele keren stoppen en vragen. En wij bovenop maar in de diesel walm en het stof zitten. Uiteindelijk aangekomen. Ik schat dat we zo'n twee keer rond de Jabal Rahmah gereden zijn, die we vanaf het dak uiteraard heel mooi konden zien liggen. Aan verlichting geen gebrek: overal stonden meters hoge palen met vele grote oranje schijnwerpers. Ik bleef bovenop de bus om de koffers aan te geven en zoals al gezegd in Ibraam kleding moet je wel even uitkijken hoe je staat, toch...

Na enig gezeul met de koffers en tassen, hadden we lekker in twee tenten geïnstalleerd, echter bleek dat we het met één tent moesten doen, weliswaar berekend op zestig personen. Dus dames achterin, met eigen ingang, en wij voorin ook met eigen ingang. De tenten waren zo'n 4-5 meter breed en zo'n twintig meter lang. Prima tent met enige airconditioning machines. Die werkten volgens een heel handig principe: Via een dicht netwerk van een soort kippengaas liep water omlaag en daardoor heen werd lucht via een grote ventilator gezogen. Door de verdamping van het water werd de lucht gekoeld. Handig. Echter in de avond en nacht werd het

ons toch wel al te koel en hebben we die dingen maar uit gezet. Nadat de tweede groep ook aangekomen was, Sholat Isya in de tent gedaan en zijn we gaan slapen.

De laatste uurtjes voor Magrib op Arafat in m'n eentje doorgebracht met overpeinzingen, zoals dat heet. Nadenken over het waarom, enkele do'as gezegd. Insyah Allah worden m'n gebeden verhoord. Het gewoon aanwezig zijn daar maakte grote indruk op mij. Links en rechts van mij stonden vele echtparen zij aan zij richting Mekkah te bidden. Toen de zon uiteindelijk onderging was ik toch wel een beetje verdrietig dat het nu al afgelopen was.

Het was een heel mooie zonsondergang op Arafat. Gek genoeg had ik meer last van de kou dan van de hitte. Het woei vrij stevig en omdat je toch onbewust zweet moest ik met m'n Ihraam kleren ervoor zorgen dat ik er lekker in verstopt zat. Ook in de tent waar de AC bijna voortdurend blies vond ik het vaak te koud.

Tot nu toe heb ik het nooit te warm gehad behalve dan vanmorgen (het is nu maandag 11:15 zittend op het hoge plekje boven ons 'hotel' in Mina). Toen ben ik na Sholat Subuh op het dak weer gaan slapen. De zon is toen uiteraard weer fel gaan schijnen en onder de dikke deken werd ik badend in het zweet wakker. Geen pretje!

Door de fragmentarische manier waarop ik nu aan het schrijven ben is er kans dat ik stukken vergeet te beschrijven of juist dubbel beschrijf. Hierna volgen enkele dingen die ik zeker niet wil vergeten, maar misschien al opgeschreven heb (ik ben echter nu te lui om terug te bladeren ook omdat ik m'n eigen gekriebel toch niet goed kan lezen.)

Uit de Aziziyah flat met een Colt- taxi tot vlakbij de Moskee gekomen. We waren met ons zessen en een leider uit het team van Pak Hamdi. Omdat ik al eens op Umroh geweest ben, had m'n eerste aanblik van de Ka'ba in de Hara'am Moskee in Mekkah deze keer iets van van een hereniging, een gevoel van thuiskomst, een gevoel van 'gelukkig, hij is er nog'.

Ik kan me nog goed herinneren: de eertse keer dat ik de Moskee in mekkah zag en het moment dat ik de Ka'aba voor het eerst kon aanschouwen: We reden toen vanuit Djeddah in een grote witte taxi naar Mekkah en in Mekkah aangekomen reden we door allerlei kleine strattjes en tunneltjes door de stad totdat we plotskaps vlak voor de Moskee stonden. Het was zo onverwacht en de Moskee was zo dichtbij dat ik werkelijk even doodsbang werd. Ik, als nietig Moslimpje, zomaar in Mekkah bij de Haraam Moskee! Dat kan toch niet. Zou Allah dit wel toestaan. Ik kan me nog herinneren als de dag van gisteren, de eerste keer: We moesten helemaal om de Moskee heenlopen, omdat je, als je de eerste keer de Haraam Moskee betreedt, dit moet doen via de Deur met de naam Babu Salam, deur no 24. Deze lag juist tegenover het hotel. Wij dus aan de buitenkant langs de Moskee er om heen lopende, toen ik plotseling geheel onverwacht via een openstaande grote deur de Ka'aba zag. Laag gelegen, zwart en ver en toch heel dichtbij. Ik kreeg werkelijk een heel vreemd gevoel van angst, van vreugde, van verbazing, van schrik, van herkenning, van eindelijk en ik weet niet allemaal wat. Ik zal dat moment m'n hele leven niet meer vergeten.

Nu, toen we weer via de Babu Salem deuren naar binnen gingen was het echt een thuiskomst. Een heerlijk gevoel van 'ik ben er weer'. Het was alleen nu veel en veel drukker dan toentertijd. Je moest voortdurend opletten waar je je volgende stap zette om niet bovenop iedereen te vallen en daarbij goed opletten waar onze leider naar toe ging. Eigenlijk best jammer dat we niet de tijd kregen om (bij deze eerste keer voor de meesten van ons) even stil te staan bij de essentie van de plaats waar we ons op dat moment bevonden. Je bent gewoon bezig voor eigen lijfsbehoud, want al je elkaar hier kwijtraakt...

We maakten dus direct een afspraak, dat als we elkaar uit het oog mochten verliezen, we elkaar bij de witte poort aan de westkant van de Moskee zouden treffen. Deze afspraak zou later maar al te nodig blijken.

Het grote plein rond de Ka'ba was werkelijk helemaal gevuld met mensen die met Tawaaf bezig waren en tegen de klok in langzaam rond de Ka'ba liepen.

Na Wudhu stonden we klaar voor onze Tawaaf Qudum, de aankomst Tawaaf en met 'n Bismillal Allah Akbar met je rechter handpalm omhoog richting Ka'ba op de bruine streep die van de Hadjar Aswat steen wegl loopt van de Ka'ba begonnen. Welk een onbeschrijflijke drukte in het deel achter de Makam Ibrahim. Omdat het Sunnah is juist in dat deel achter de Makam Ibrahim een Sholat Sunnah te doen, deed iedereen overal en nergens een Sholat, zelfs midden in de loop van de Tawaaf. Dit leidde uiteraard tot opstoppingen.

Voor de Hidjr Ismail was het het rustigst en kon ik samen met de gids enkele do'as doen.

Tussen de Jamani hoek en de Hajar Ismail werd het steeds drukker en met "Robbana Atina... werd de tijd gevuld totdat we weer bij de bruine streep aankwamen en door even stilstaan en via een Bismillah Allah ... weer aan een nieuwe ronde begonnen. Tot zeven keren aan toe, waarbij Jasmine en haar man voortdurend in de gaten gehouden werden. Gelukkig is hij ook erg lang en zo konden we elkaar snel oppikken in de menigte.

Na de zevende keer getracht een plekje te vinden voor de Sholat Sunnah achter de Makam Ibrahim. In m'n enthousiasme liep ik iets naar buiten waar ik enige plekjes meende te ontwaren. Toen ik echter opkeek of ik gevolgd werd door de anderen bleek dat zij hevig zwaaiend een ander plekje gevonden hadden en mij gebaarden terug te komen. Tussen al die biddende mensen door terug gestapt en op een rustig plekje naast iemand in een rolstoel m'n Sholat gedaan. Glad vergeten dat ik juist nu de Surat Al-Kafirun moet lezen. Heb ik dus later vele malen herhaald. Insyah Allah wordt m'n Sholat toch geaccepteerd. Omstebeurt hebben ook de anderen hun Sholat gedaan waarbij wij erom heen stonden zodat niemand ze kon storen door ervoor langs te lopen. Toen op weg naar de Zam-zam bron. Jasmine was de enige vrouw en daarom hadden we een plekje afgesproken boven aan de trap bij de bron, waar we elkaar weer zouden treffen. Wij met de gids naar de Zam-zam bron afgedaald. Zeer druk; ook daar.

Uiteindelijk een plekje bemachtigd en iets gedronken van het heerlijke koele bronwater. Ook nog de Zam-zam bron zelf mogen aanschouwen: lijkt wel een werkplaats met grote pijpen die in en uit de put zelf, die nog te zien is, komen. Werkelijk een wonder dat dat water al eeuwen lang met duizenden liters per uur blijft stromen in deze dorre wereld waarin Mekkah eigenlijk ligt.

Na ons bezoek aan de Zam-zam bron op weg naar de heuvel Safa. Door de grote drukte en een konstante stroom van honderden Sa'i gangers vrijwel de gehele groep verloren. Alleen Jasmine, haar man en ik vonden elkaar terug en zijn uiteindelijk toch maar met z'n drieën aan de Sa'i begonnen. We hadden onze boekjes bij ons om de benodigde Do'a's op te zeggen. Jasmine en haar man voorop en ik achter Jasmine als een soort beschermer om al te opdringerige Sa'i gangers af te remmen. Want er kunnen toch fanatieke groepen tussen zitten. Daar ga je graag voor opzij. Jammer eigenlijk. Je moet voortdurend op je hoede zijn wie er voor en achter je lopen. Op enkele momenten was de druk van achter zo hevig dat ik me met m'n voeten vooruit echt schrap moest zetten anders zou Jasmine helemaal platgedrukt worden. En Ali in rap Marokkaans maar geduldig aan iedereen uitleggen dat er hier Sabr = geduld betracht moet worden en dat de Islam ook hier Sabr predikt. Tevergeefs. Een probleem vormde zich dat, toen Dzuhur tijd aanbrak, steeds meer mensen aan de zijkant van de Sa'i gang gingen zitten waardoor deze eigenlijk steeds nauwer werd en dus steeds voller met alle gevolgen van dien. Ook het op een drafje lopen tussen de groene TL lampen in de Sa'i gang werd hierdoor steeds lastiger, zo niet onmogelijk. Dan maar een drafje op de plaats zelf.

De Azan van Sholat Dhuhur klonk toen we voor de laatste = zevende ronde de Marwah heuvel opklommen. Net op tijd klaar dus. Na een afsluitende Do'a naar buiten gegaan en voor Jasmine een plekje in de schaduw gevonden tussen een aantal andere dames. F. en ik helemaal naar buiten in de zon met uiteraard nog onze Ihraam kleding aan. Bij het naar buiten gaan vanuit de Moskee was het zo'n drukte dat twee kinderen werkelijk huilend uit de menigte getrokken moesten worden. Ze zaten gewoon klem. Sabr was daar ver te zoeken.

Sholat Dhuhur buiten helemaal aan het eind van de Sa'l gang is erg warm maar wel zeer indrukwekkend. Je staat daar namelijk iets hoger en het gehele plein aan de voet van het koninklijk paleis, waar het zojuist nog krioelde van de mensen, staat nu helemaal stil. En bij de het knielen en voorop buigen tijdens de Sholat is het gehele plein een witte zee. Dat doet je toch wel iets.

Na Sholat Dhuhur en een Sholat Goib – die plaats vindt als er iemand is overleden; en dat gebeurt vrij vaak hier – op zoek gegaan naar onze groepsgenoten en de gids. Tenslotte wilden we wel eens op huis aan en zonder gids is dat wat lastig hier in Mekkah. Er was kennelijk een andere vage afspraak gemaakt met enkelen dat we zouden wachten bij de Marwah heuvel. Na enig zoeken en enig wachten, beide zonder resultaat, besloot ik terug te gaan naar de plek van onze eerste afspraak, de witte poort aan de westkant van het grote plein. Ik moest dus de gehele Sa'i gang weer terug lopen – buitenom weliswaar. Gelukkig had iemand anders van de groep ook dezelfde gedachte gehad, want toen ik daar pontificaal onder de genoemde witte poort stil stond – en ik val als lange blanke persoon natuurlijk sowieso erg op – werd ik plotseling bij de arm gegrepen en zag ik onze gids naast me staan. Wij met z'n tweeën weer helemaal terug naar Marwah. Blijkt dat de rest van de groep op nog geen tien meter afstand van Jasmine en Ali achter een grote deur op de grond zit. Kan je nagaan hoe vol het er is. Vervolgens na nog wat Zam-zam water gedronken te hebben – ik had ondertussen wel erge dorst gekregen – weer helemaal buitenom terug gelopen naar het voorplein naar de taxi standplaats. Na enige onderhandelingen met de taxichauffeur terug naar de Aziziyah flat. Volkomen uitgeput. Later bleek dat m'n rechter schouder, die tijden de Tawaf niet bedekt mag zijn, wel erg pijn deed en behoorlijk rood kleurde.

Tot zover de eerste kennismaking met Mekkah en de Haraam Moskee. Terug naar het nu. Dhuhur tijd – 12:25 – maandag middag. We zitten nu in een 'gekraakt' pandje in het Mina 'complex'. Ik ben aan het schrijven en Pak Hamdi, Pak Rosidy en Jajat zitten voor me de hotel indeling voor Mekkah te maken voor morgen avond. Ik begrijp niet veel van de discussie (gaat me ook niets aan) maar het woordje kurang = te weinig = klonk toch wel een paar keer uitdrukkelijk.....

Woensdagavond na Sholat Maghrib – 19:00 uur. Thuis is het al zomertijd, dus daar is het nu juist na zessen. Ik moet vanavond even naar huis bellen. Gisteravond was het te laat geworden door de toestand met de bus in ons ritje van Mina naar Mekkah.

Ik zit nu boven op het dak van de Hara'am Moskee. Ik heb iets met daken, lijkt wel. Ik kijk naar de drie grote koepels voor me met links, voor me en rechts de bekende hoge minaretten. Als altijd heel mooi verlicht. Ik zou hier uren kunnen zitten. Genieten van het hier-zijn. Echt een heerlijk gevoel. Zo vrij; zo vertrouwd; zo rustgevend;...

Onno is mee geweest met Sholat Maghrib, maar ging direct weer naar huis omdat hij last van z'n maag en darmen heeft en moet dus opnieuw Wudhu halen. Kees en Nunung zijn na Sholat Asr Bakso gaan halen bij een Indonesisch restaurantje vlakbij. Heerlijk alleen dus; kan ik even bijschrijven. Het hotel waar we nu zitten ligt werkelijk op een (verre) steenworp afstand van de Moskee, zo'n honderd meter schat ik. Het zegt vijf sterren te hebben, maar als je goed kijkt valt er hier en daar wel een sterretje weg, desalniettemin een heerlijk hotel en een bijzonder goede keus van Pak Hamdi en iedereen is zo te zien zeer tevreden.

De reis gisteren van Mina naar hier is niet geheel vlekkeloos verlopen. Nadat we na Sholat Asr onze laatste steentjes hadden geworpen, was het wachten op de bus. Onze tassen stonden al beneden. Het steentjes gooien deze keer ging prima. Beneden in de schaduw was het bij de eerste Jumrah helemaal niet druk en konden we gemakkelijk tot aan de rand komen. Bij de grootste en laatste Jumrah was het wel even opletten, maar iedereen heeft keurig zijn steentjes kunnen gooien. Hier en daar reden grote shovels rond die bergen steentjes uit de ringen haalden en elders op een grote hoop verzamelde of in een klein vrachtwagentje kieperden. Zeventig keer twee miljoen is wel een hele grote berg steentjes.

Ik heb in Mina trouwens heerlijk vier nachten in de open lucht geslapen. Samen met Pak Hamdi en Pak Rosidi en enkele anderen. Op een van de avonden zijn we op zoek gegaan naar de groep van de PPME van Pak Danun, zij waren uiteraard ook op Mina, maar sliepen er niet. Tot zo'n twee uur 's nachts bleven ze daar zitten en gingen toen naar huis in Mekkah om de volgende dag na Dzuhur weer terug te komen om steentjes te gooien. We waren op zoek en opeens zagen we Pak Isaq lopen en die heeft ons naar de PPME groep geleid. Ze zaten aan de kant van de weg en het was best leuk om alle bekenden van de PME even te ontmoeten. De laatste nacht hadden we een iets ander slaapplekje waardoor we minder last hadden van de wind, die 's avonds behoorlijk aanwakkerde en toch fris was. Zoals gezegd, overdag hadden we een kamertje gevonden dat niet gebruikt werd. Alleen 's avonds en 's nachts werd dat kamertje door een aantal Arabieren gebruikt die ook Hadj deden en dus tot minimaal twee uur 's nachts op Mina moesten blijven. Daarna gingen ze naar huis om rond Asr tijd weer aan te komen in Mina.

Op het dak hier achter me zit een hele groep rondom een oudere Imam, die gebroken engels en een soort Bahasa sprak, waarschijnlijk uit Singapore. Boven me vliegen nu tientallen grote vleermuizen en zojuist voor Maghrib zagen Onno en ik heel hoog enkele grote arend-achtige vogels statig overvliegen. Als je bij de rand staat hier op het dak heb je een mooi overzicht op het plein waar voortdurend Tawaf gedaan wordt. Juist nu in de koelte van de avond is het gehele plein aan het draaien. Je ziet duidelijk de 'opstopping' bij de bruine streep aan het begin van de rondes. Je kunt ook de mensen Tawaf zien doen op de eerste verdieping en zelfs hier op het dak lopen honderden mensen de Tawaf te doen. Dat is dan trouwens wel een heeeeeeeel eind lopen. Maar rustig is het wel en als je toch alle tijd hebt...

De maan kwam zojuist boven het koninklijke paleis uitstijgen: vol en majesteitelijk. Het is nu redelijk donker geworden en rondom de grote lampen zwermen grote sprinkhanen rond en af en toe komen er enkele kreupel en verblind als ze zijn op het dak rond stappen. Het is nu bijna Isya tijd en ik realiseer me plotseling dat Onno z'n slippers bij mij in de tas gedaan heeft en nu dus zonder schoeisel naar het hotel terug is gegaan. De wegen buiten de Moskee zijn behoorlijk smerig en met blote voeten daar lopen lijkt me geen pretje. Hopelijk komt hij weer naar hetzelfde plekje terug.

Donderdag 19:15.

Ik ben moe. Ontzettende moe.

Vanmorgen onze Ziarah, rondtoer door Mekkah, gehad. We zijn als eerste bij de grot Hira geweest waar we even mochten uitstappen. Kees is ondertussen ook een beetje ziek geworden. Ik had even gedacht dat Kees alle dansen – ziektes zou ontspringen, maar ook hij is nu geveld: hoofdpijn, keelpijn, verstopte neus, enz. de bekende verschijnselen. Hij is gisteravond met de nodige pillen in bed gedoken. Hij moest echter wel mee vanmorgen, want we gingen meteen door naar de Miqaat voor de verplichte Umroh – hoort bij Hadj Ifrad, die wij dus aan het doen waren. Ik had voor deze reis m'n rode sjaal om m'n hoofd gedaan met zo'n zwarte band erom heen zoals alle Arabieren hier rondlopen en daarbij m'n donkere zonnebril opgezet. Met m'n nu toch wel duidelijk zichtbare baard ben ik toen heel rustig zonder iets te zeggen uit het hotel direct in de bus gestapt. Ik zag door m'n zonnebril de mensen wel naar mij kijken met ene blik van: wie is dat nou weer? En welke Arabier durft zomaar in onze bus te zitten?, totdat Regis me plotseling herkende. Lekker gefopt!

Na de Hira grot waar onze Profeet vzmh. zich verstopte nadat Hij uit Mekkah was gevlucht op weg naar Medina, doorgereden naar de vlakke van Arafat om te zien hoe de Jabal Rahmah er nu van dichtbij uitziet. Bovenop de heuvel staande kon je goed zien tot waar Arafat zich uitstreckte. Overal staan grote gele borden waarop staat dat Arafat daar eindigt, dan wel begint, afhankelijk welke kant van het bord je bekijkt. We konden ook onze plek zien waar we een paar dagen geleden Wuquf hadden beleefd. Het was opvallend groen precies tot de grens;

daarbuiten was er woestijn en dor land. Het was nu overal stil en verlaten, alleen de bedelaars en de versierde dromedarissen voor de eeuwige polaroid foto en de nodige bussen met 'toeristen', zoals wij waren aanwezig.

Na Arafat via Muzdalifah naar Mina gereden. Welk een verschil met twee dagen geleden. Alles was keurig schoon en de laatste beetjes vuil werden door een heel leger van schoonmakers opgeveegd. Je kon bijna van de straat eten. Enorme lege asfalt vlaktes waar even tevoren nog zo'n twee miljoen mensen krioelden. Nu scheurden de bussen letterlijk onder de brede brug tot vlak bij de Jumrah pilaren om hun toeristen te lozen. Wij dus ook voor de gebruikelijke groepsfoto met Al-Hydaya banner bij de Jumrah Aqaba. En weer verder. Via de Jabal Noer, de hoge berg waar de Profeet vzmh veel vertoefde en die we alleen vanuit de bus zagen. We konden wel duidelijk de piepkleine mensjes zien die zich in lange stroom langs de steile zijkant van de berg bergop en – afwaarts bewogen.

Na een half uur rijden door mooi maar dor en droog land zonder enige bebouwing kwamen we bij de Miqaat en maakten we ons klaar voor de Umroh. We deden onze Ihraam kleding weer aan. In Mina toen we onze Ihraam kleding afdeden werd alles op een grote hoop gegooid. Ik heb toen maar twee van de schoonste stukken uitgezocht en min of meer gewassen in het hotel gisteravond. Helaas vanmorgen waren ze nog niet droog, dus nu maar de nog vochtige Ihraam kleding aangetrokken. Ik ontdekte toen ook dat ik twee verschillende kleden had, maar een kniesoor die daar op let, nietwaar? Om half twaalf weer terug in het hotel en meteen door naar de Moskee voor Sholat Dhuhur. In m'n eentje want Kees moest nog even mee naar de kamer van Nunung. Ik ben helemaal naar boven op het dak gegaan. Het was helemaal leeg op een paar mensen na. Begrijpelijk want het was Dhuhur tijd, midden op de dag in de brandende zon. Deze rust had wel het voordeel dat ik nu helemaal vooraan kon staan bij de balustrade en goed zicht had op wat er bij komt kijken bij het klaar maken voor een Sholat beneden bij de Ka'aba. Het begint zo'n tien minuten voor tijd. Veel mensen proberen al stil te staan tussen de Ka'ba en de Makam Ibrahim, het gouden kleine torentje dat voor de deur van de Ka'ba staat en waar nog de voetafdrukken van Ibrahim te zien zijn toen hij de Ka'ba liet bouwen. De eerste opstoppen zijn een feit. Ook proberen de Moskee 'soldaten', die rond de Hajar Aswat hangen deze vrij te maken. Wel dat ging er niet echt zachtzinnig aan toe. Op een bepaald moment sprong een van die soldaten pardoen bovenop de mensen massa die nog steeds probeerden snel even bij de Hajar Aswat te komen. Uiteindelijk met veel duw en trek werk was de Hajar Aswat vrij gemaakt en omringd door enkele soldaten. Wat wel opviel was dat toen de Hajar Aswat vrij was, er allerlei personeel in de bekende blauwe overalls van de Moskee zich zonder problemen naar de Hajar Aswat kon begeven om deze te kussen, maar o wee als je als gewone moslim ook maar een poging waagde om dichterbij te komen. Ondertussen had de Azan geklonken en waren er voor de deur van de Ka'aba een Sajadah neergelegd en enkele microfoons opgesteld. Ook begonnen zich steeds meer mensen te positioneren dicht bij de Ka'ba wat wederom tot andere opstoppen bij de Tawaf gangers leidde. Bij de Iqomat ging iedereen stilstaan en ontstonden de bekende ringen alsof het een natuurlijke zaak betrof. Zeer indrukwekkend om van boven al die concentrische ringen te zien ontstaan. Na de Sholat werden enkele overledenen die van tevoren in de Hijr Ismail werden gebracht op draagbaren pal voor de Multazam, de deur, neergezet en werd de Sholat Goib gedaan ter ere van de overledenen.

Om drie uur, nog steeds in – nu gelukkig droge – Ihraam kleding verzamelt in de lobby van het hotel voor de Umroh – verplicht onderdeel van de Hadj. Wij met ons vijftien onder leiding van Jajat op weg naar de Moskee in de volle hitte van de middag. Bij de zesde Tawaf ronde klonk de Azan voor Sholat Asr en gebeurde precies wat ik die middag van boven zag gebeuren: opstoppen en het bekende duwen en trekken. Wij waren zojuist in de buurt van de Makam Ibrahim. In het tumult zijn we toen de groep van Jajat verloren en alleen met Kees, Nunung en een oudere Indonesische heer overgebleven nadat we letterlijk naar de buitenranden gevlucht zijn. We vonden een rustig plekje voorbij de Hidjr Ismail, de half cirkelvormige tafel die aan de noordkant van de Ka'ba staat. Na Sholat de rest van de Tawaf volbracht en na de Sholat

Sunnah achter de Makam Ibrahim wat Zam-zam water gedronken. Op weg naar Safa, de heuvel aan het begin van De Sa'i. We hebben even gewacht totdat we de overige leden van de groep van Jajat zagen. Dat gebeurde ook, maar zij lagen al twee 'rondes' voor. Wij ons maar aangesloten en nog twee rondes gedaan toen de rest klaar was. Na afloop met Jajat het slot gebed gedaan en ons haar geknipt. Nu waren we pas echt Hadji en Hadja en felicitaties werden alom uitgewisseld. Het was ondertussen al tegen zessen en een half uurtje voor Magrib. Ik wil toch nog even terug komen op de tocht van Mina naar het hotel in Mekkah. We stonden allemaal klaar beneden in Mina met de tassen toen de bus aankwam, zag er al wat gammel uit, maar ala. Alles opgeladen en Pak Rosidy en ik met enkele anderen weer boven op het dak geklommen. Rond die tijd waren wij natuurlijk niet de enige die vanuit Mina richting Mekkah vertrokken. Dus van enige files was duidelijk sprake. Stapvoets ging het werkelijk. Langzamerhand werd het ons duidelijk dat er meer loos was met deze bus. De geur van verbrande auto onderdelen werd alom sterker en uiteindelijk toen we de files al een beetje voorbij waren en in Mekkah stad aangekomen waren was het echt einde verhaal voor de koppeling van deze bus. En daar stonden we dan moet onze goede gedrag. Midden in een buitenwijk van Mekkah. Gelukkig was de zon net achter een heuvel verdwenen en was dit stuk van de weg vrij breed en niet al te druk. Er werd druk gebeld met de GSM en ik probeerde vanaf het dak van de bus door de bekende 'lift' gebaren met de welbekende duin de aandacht van andere bussen te trekken die soms – leeg – voorbij raasden. Een enkele keer hadden we 'beet' maar kennelijk leidden de onderhandelingen die Pak Hamdi daarop met de chauffeurs voerden niet tot het gewenste resultaat en reden al die bussen weer verder. Pas toen het duidelijk donker geworden was verschijn de 'hulp' bus. Alle spullen en koffers overhevelen en verder richting hotel, waar pas na elven aankwamen. Achteraf hoorden we dat er even tevoren een hele grote groep aan het inchecken was, dat enkele uren heeft geduurd. Wij konden direct naar de hotelkamers. Moet je je voorstellen dat we geen pech gehad hadden, dan hadden we mooi hier in de hitte van de namiddag buiten het hotel gestaan te wachten op het inchecken, nu stonden we, eigenlijk best gezellig, te wachten op die koele plek in een buitenwijk. De wegen van Allah saw zijn ondoorgrondelijk.

Vrijdagavond 19:45, vlak voor Isya gebed.

Tussen Maghrib en Isya, zojuist dus, kon ik de verleiding niet weerstaan en heb toen in het Hilton winkel complex bij Kentucky Fried Chicken een 'kipmenu' besteld. Drie sukken kip, een bun en een Cola voor Sr 17,--. Heerlijk, precies zoals in Indonesië. Dit zijn de laatste Maghrib en Isya gebeden die we in Mekkah doen, althans voorlopig, Insha Allah. Morgen rondom deze tijd zitten we misschien al op het vliegveld van Jeddah. Vanmiddag veel en toch weer niet veel gedaan: op zoek gegaan naar ons hotel ten tijde van de Umroh, gevonden en toen gezocht naar de hotdog en bananen snoepjes die we toentertijd in de supermarkt naast het hotel gevonden hebben. Helaas, de mensen van de supermarkt kenden deze snoepjes niet eens; wel Halls snoepjes gevonden en enkele pakken gekocht. Het Hilton winkelcomplex was vanmorgen wegens Juma'at maar half open. Jammer. Toch nog enkele luxe Sasjadah's, bidkleedjes gekocht.

Vandaag was het vrijdag, Juma'at, Vanmorgen al om 11 uur al een plekje gevonden boven op het dak met een goed uitzicht op de Multazam, de deur van de Ka'bah. De zon scheen fel en ik merk nu, 's avonds, dat ik de bovenkant van m'n hand heb verbrand – ik hield me staande door de balustrade vast te pakken - evenals m'n voorhoofd. Gelukkig stond daarboven op het dak een verkoelend briesje. Beneden zag ik de verrijdbare Mighrab – het bekende trappetje waar vandaan de Khotbah gehouden wordt – naar z'n plaats gereden worden vlak voor de Multazam. En de gebruikelijke strijd tussen onwillige Tawaaf gangers en de Moskee soldaten brandde weer los. Kees en Onno waren ook meegekomen. We stonden naast elkaar en moesten echt moeite doen om ons verworven plekje te behouden. Het stroomde uiteraard helemaal vol boven en voortdurende probeerden collega-moslims zeg maar gerust 'voor te dringen' en ons van ons

plekje te verdrijven. Door halsstarrig te blijven staan is het ons gelukt en toen uiteindelijk de Azan en de Iqomat klonk stonden we nog steeds vooraan. De Khotbah duurde zo'n 35 minuten in het Arabisch uiteraard. Na het Juma'at terug naar het hotel en even gerust = geslapen. Na Asr, deze keer eens in het nieuwe gekoelde gedeelte op de eerste verdieping, de winkeltjes aan de westkant van de Moskee bekeken en daar een tafelkleed gekocht. Het Hilton winkel complex was ondertussen geheel tot leven gekomen en ook nog even bezocht. Dewi's parfum heb ik nergens kunnen vinden. Enfin, misschien in Jeddah. Ook een computer winkel was er eigenlijk niet en ik heb nog geen cadeautjes voor de jongens...

Gisteravond met Kees, Ibu Farouk en Pak Rosidy naar het huis van de familie van Pak Danun geweest, waar de gehele PPME groep verbleef. Het van te voren geregelde transport kwam niet opdagen en zijn toen met een taxi om half elf op pad gegaan in een zeer krakkemikkige mobiel. Het leek wel of hier de motor in de kofferruimte zat aan de vreemde geluiden te horen. Toch nog goed aangekomen na enige omzwervingen, o.a. langs het Zam-zam water complex waar de vrachtwagens voor alle windstreken van Arabie met Zam-zam water gevuld worden. Ik had m'n Arabische 'outfit' weer aangetrokken, hetgeen resulteerde in de nodige foto's. Na gezellig gekletst te hebben met alle PPME-ers daar pas om half twee weer in het hotel aangekomen. Begrijp je nu waarom ik moe was?

Vlak na Isya is het nog erg druk bij de roltrappen dus ben ik maar weer even gaan zitten. Zoal ik al gedacht had kost het kopen van cadeautjes mij erg veel energie en hoofdbreken... Hier boven op het dak is het nu lekker koel en er is genoeg plaats. Ik vond het heel indrukwekkend en mooi om te zien hoe de bekende cirkelvormige rijen zich vormden. De Haraam Moskee is de enige Moskee ter wereld waar mannen en vrouwen door elkaar mogen zitten – en dan nog alleen tijdens special gebeurtenissen zoals Hady en mogelijk ook de Ramadan. Op m'n Umroh reis werden vrouwen wel naar aparte plaatsen gestuurd tijdens de Sholat. Nu echter zie je toch dat er groepen van vrouwen ontstaan. Ze zoeken elkaar wel op en echt om en om mannen en vrouwen zie je eigenlijk niet.

Ik ben begonnen aan het begin van m'n reis met een denderende trein en die trein is inderdaad door gedenderd. Drie weken zijn er nu verlopen sinds ik met dit dagboek begonnen ben en nu zit ik het laatste deel te schrijven. Het is voorbij gevlogen, echt.

Vrijdag na Isya nog een laatste poging gedaan om snoepjes te kopen voor de kinderen en andere cadeautjes. De tijd dringt.

Zaterdagmorgen was er enige verwarring wanneer we de Tawaf Wada —de Afscheids Tawaf zouden gaan doen. Een aantal ouderen had al Tawaf Wada in de koelte van de morgen gedaan. Nadeel is dan echter dat het zo ontzettend vol is. Ik had met Onno en Kees afgesproken om pas tegen Dzuhur tijd onze Afscheids Tawaf te gaan doen. Om half tien beneden in de eetzaal onze laatste Al-Hydaya bijeenkomst geplanned. Echter er waren toen nog geen tien mensen aanwezig. Pas ver na tien zijn we begonnen. Een korte terugblik op de afgelopen drie weken met enkele dankwoordjes van o.a. Opa Ali Baks, die weer helemaal opgeknapt was na zijn gezondheidsproblemen in Mina, en enkele anderen. Ook de laatste instructies betreffende onze terugreis gekregen: om drie uur beneden in de lobby en de koffers voor Dzuhur tijd buiten op de gang zetten. Om elf uur klaar en ik snel nog even naar het Hilton complex voor de allerlaatste cadeautjes, o.a. een petje in de bekende Arafat doek stijl. Snel terug naar het hotel om de koffers in te pakken. Alle vuile was in de grote reistas en alle andere spullen in de koffer. Deze ging gemakkelijk dicht, omdat ik een heleboel spulletjes die ik speciaal voor hier had meegenomen, zoals, wasknijpers, plakband, medicijnen, zeep, touw, etenswaren, zoals instant koffie, etc. in een grote plastic tas heb gedaan en aan Anish heb gegeven, omdat hij hier woont en misschien een en ander best kon gebruiken.

Onno was al naar de Moskee voor Tawaf Wada en Sholat Dzuhur. De Azan had al geklonken – geen probleem om die in je hotel kamer te horen - toen ik m'n koffer buiten zette. Snel op weg, maar de lqomat klonk al toen we halverwege de Moskee waren. We hebben toen onze Sasjadah midden op straat uitgelegd en ons aangesloten bij een van de rijen die uiteraard keurig ontstonden. Na Dzuhur moesten we echter tegen de stroom van mensen inlopen die uit de Moskee kwamen. Wij moesten naar binnen voor onze Tawaf. Wij, aangelomen bij de Moskee moesten nog zo'n 10 minuten wachten tot de uitgaande stroom minder werd en dat terwijl deze Moskee ruim tachtig deuren heeft waar je echt U tegen zegt. Enfin, uiteindelijk mochten we naar binnen van de Moskee bewaking. Nu onze groene en gele boekjes gepakt en de Tawaf Wada gedaan met ons tweeën. Zo midden op de dag (rond twee uur) waren er relatief weinig mensen gezien de hitte en de brandende zon. Desalniettemin was het voor de bekende startlijn zoals altijd een drukte van belang met het nodige duwwerk. We hebben echter zeer gemakkelijk onze Tawaf kunnen doen en zelfs nog een paar keer de Ka'ba kunnen aanraken en de geur ervan kunnen ruiken. En dat alles met de bekende goudkleurige thermosfles vol met Zam-zam water om m'n nek. Dit water is nu speciaal Tawaf water. Achter de Makam Ibrahim was ruim plek en konden we rustig onze laatste Sholat Sunnah van deze reis doen in de Moskee. Na een laatste slok Zam-zam water en een laatste blik op de Ka'ba en de hoop uitsprekend dat we ooit in ons kleven nog een keertje terug mogen komen naar het hotel gelopen. Alle spullen die er nu nog lagen in de rugtas gedaan, o.a. m'n witte 'jurk' en m'n westerse kloffie weer aangedaan. Wel even wennen. Het leek wel of m'n schoenen gekrompen waren na drie weken op sandalen, slippers en blote voeten gelopen te hebben. Met enige schaamte moet ik hier erkennen dat ik nog nooit in m'n leven een hotelkamer in zo'n wanordelijke staat heb achtergelaten als hier. Plastic zakken, etensresten, Ihraam doeken, papieren, lege waterflessen, etc. Vergeten er een foto van te nemen. Beneden in de lobby bleek de bus nog niet aangekomen te zijn. Dus werden de laatste groepsfoto's genomen op de trappen in de lobby. Toen de bus aangekomen was bleken niet alle koffers boven op het dak van de bus te kunnen worden gestouwd. Gelukkig was er een kleiner busje voor de KBRI leden gecharterd en de rest van de koffers kon daarboven worden vastgezet. Rond vier uur na enkele stops in Mekkah, o.a. voor onze vijf liter jerrycans met Zam-zam water en paspoorten controle, Mekkah verlaten en op weg gegaan naar Jeddah.

Dit land is inderdaad een woestijn land. Werkelijk niets lijkt hier te groeien in dit heuvelachtige land van zand en rotsen. Onderweg nog enkele loslopende dromedarissen gezien. Jeddah is een zeer grote zeer westerse aandoende stad . Na enig rondgetoer waarbij de buschauffeur bijna een personen auto parkeerterrein wilde oprijden waarvoor op zo'n twee meter hoogte een poortje stond. Gelukkig realiseerde hij zich op tijd dat of het portje of de bus deze aanraking niet zou overleven, echter we moesten toen met de bus achteruitsteken de hoofdweg weer op wat uiteraard een heel toeter concert opleverde van boze automobilisten. Uiteindelijk een plekje gevonden, vlakbij een bus waar een hele groep Russen of Tjetjenen in verbleven. Een hele aftandse bus die misschien niet eens de terug reis zou halen. Wij allemaal uitstappen: we wilden Jeddah's Cournische shopping centrum wel eens bekijken. Het was ondertussen na zessen geworden en bijna tijd voor Maghrib. Op de tweede verdieping van het complex bevond zich de Moskee en Opa Als baks had al een plekje buiten in de gang gevonden. Reden: zo kon hij een oogje houden op het schoenenrek buiten. Hij was al eens twee keer eerder gebeurd dat iemand z'n mooie sandalen 'geleend' had en dat zou hem geen derde keer gebeuren. Wij aansluiten na Wudhu gehaald te hebben daar vlakbij. Juist op tijd want even later werd het werkelijk druk. Na Maghrib weer verzameld en naar de noordelijke punt getogen zoals afgesproken. Toen bleek dat de chauffeur van de bus onvindbaar was – achteraf bleek dat hij achter in de bus in slaap was gevallen. Het slot van het liedje was dat we pas tegen achten " avonds op het vliegveld aankwamen, terwijl we er al voor zevenen verwacht werden door de vrienden van Pak Hamdi. Ook Pak Rosidy, altijd de rust zelve, was zelfs een beetje nerveus geworden daar in Jeddah. Je kunt bij Jeddah airport beter veel te vroeg dan iets te laat komen,

wil je nog een boarding pas bemachtigen, want dat is waar alles om zal draaien vanavond. En laat dat waren we zeker!

Wat is Jeddah een grote uitgestrekte stad. Het bleef niet ophouden: brede boulevards met huizen en lage flats afgewisseld door grote shoppingcentra gebaad in zeeën van licht. Na één uur rijden in noordelijke richting werd het toch geleidelijk aan donkerder en stiller buiten en konden we landende en stijgende vliegtuigen waarnemen en ontwaarden we zowaar de bekende Hadj terminal weer, waar we drie weken geleden aankwamen. Nu snel richting vertrek hal. Daar aangekomen bleek alles maar dan ook alles vol te staan, zowel buiten als binnen zaten mensen met al hun hebben en houwen te wachten tot hun vlucht ging. Wij ergens vandaan tog nog een paar karren bij elkaar gehaald en alle koffers en Zam-zam jerrycans er op gestapeld. Ik had kennelijk een leiderschap imago om me heen want alle porters keken mij vragend aan waar ze met die spullen naar toe moesten. Ik had van Pak Hamdi begrepen dat we naar binnen moesten en ons zo snel mogelijk in de rij moesten opstellen om onze koffers in te checken. Na een korte verkenningsstocht binnen met enkele wagens achter mij door allerlei gangetjes en langs gelaten wachtende mensen gemanooeuvreerd om uiteindelijk bij de incheck balie aan te komen. Bleek dat ze nu een andere kant zijn gaan staan. Help! Wij met de kar via een onofficiële doorgang gelukkig snel aan de andere kant gekomen. Nu maar wachten en hopen op boarding passen. Uiteindelijk alle koffers ingecheckt, behalve één. De X-ray check kon niet detecteren wat er in zat, dus moest die koffer naar een andere grotere of betere machine ter scanning gebracht worden een heel eind verder. Ik met die koffer daar naar toe; koffer gescanned, okay en verdwenen in de ingewanden van het gebouw. Ik heb niets meer vernomen, dus ik denk dat de koffer uiteindelijk wel in het vliegtuig beland zal zijn. Ik terug naar de groep die al lekker zat te eten. Meteen daarop moesten we via de douane naar de wachtzaal. Bijna iedereen had een boarding pas gekregen op drie of vier na, o.a. Pak Hamdi, Jajat en iemand van de Ambassade. En een drukte daarbinnen! Via de GSM's van Kees en Hamdi werd het contact tussen binnen en buiten de wachtkamer onderhouden en zo wisten we van de boardingpassen problemen. Op een gegeven moment werd er iets in het Turks, schat ik, omgeroepen en meteen daarop vond een ware volksverhuizing plaats waar de hunnen nog iets van konden leren. Een hele grote groep Turkse mensen, die herkenbaar waren aan hun grijsblauwe jasjes, stroomde van links naar rechts over, voor en achter ons alsof ze achterna gezeten werden door Atilla himself. Misschien wilden ze wel allemaal een plaatsje aan het raam van het vliegtuig krijgen. Enfin. De hele groep turkse mensen zat nu rechts van ons.

Even nog gewinkeld, maar veel was er niet en erg duur. Uiteindelijk in het vliegtuig beland en een rustige terug vlucht gehad, redelijk op tijd.

Het is voorbij. Verdrietig en toch voldaan. Insyah Allah, heeft Allah mijn Hadj geaccepteerd.